

SOCIETATEA DE MÂINE

REVISTĂ BILUNARĂ PENTRU PROBLEME SOCIALE ȘI ECONOMICE

Anul V

Cultura, cultura va scăpa pe Români și cultura
numai națională poate fi. A. Papiu Ilarianu

Un
exemplar:
Lei 40

N-rele 12-13

CLUJ, 1 și 15 Iulie 1928

CUPRINSUL

<i>PROBLEME SOCIALE: Fr. W. Foerster și democrația ...</i>	—	Șt. Bezdechi
<i>PROGRESE ȘTIINȚIFICE: Activitatea solară și fenomenele geografice</i>	— — — — —	Gavril Todica
<i>ACTUALITAȚI: Muzeul etnografic din Cluj</i>	— — — — —	Em. Panaitescu
<i>Biet intelectual de provincie</i>	— — — — —	Horia Trandafir
<i>Muncitorul. — Nu-ți cer să bați din palme. — Minerule, te scoală! ... Versuri de</i>	— — — — —	A. Cotruș
<i>Aniversarea centenară a institutului „Ossolineum”</i>	— — — — —	Dr. E. Biedrzycki
<i>Sărbătoarea dela Vălenii de Munte</i>	— — — — —	Olimpiu Boitoș
<i>POLITICA EXTERNĂ: Forțele apusului</i>	— — — — —	Dr. Alex. Ceușianu
<i>RECENSII ȘI DISCUȚII: Almanachul graficei române. — Les grands salons littéraires. — Publicațiile Astei literate</i>	— — — — —	Ion Clopoșel
<i>DESCRIERI SOCIOGRAFICE: Caractere, uzuri și obiceiuri ale românilor din Carso</i>	— — — — —	Il Piccolo di Trieste
<i>Pomăritul în ținutul Hălmaგიului</i>	— — — — —	Traian Mager
<i>PROBLEME ECONOMICE: Un congres al drumurilor</i>	— — — — —	Ștefan Lakatos
<i>CRONICI CULTURALE ȘI ARTISTICE: I. Lupaș: Studii, conferințe și comunicări istorice. — Muzeul etnografic al Ardealului. — Desfacerea cărții. — Călăuza studentului la Cluj</i>	— — — — —	Cronicar
<i>Mahabharata (Traducere: II Rivalitatea, 4. Conspirarea)</i>	— — — — —	Vasile Al. George
<i>CRONICA ECONOMICA ȘI FINANCIARA: Criza economică. — Tren de lux. — Cursul de stabilizare. — Criza economică</i>	— — — — —	Gh. Neculcea
<i>FAPTE, IDEI ȘI OBSERVAȚII: Datoriile tinerimii din streinătate. — Criza literară a Ardealului. — Biserica anglicană. — O expoziție de pictură a dsoarei Elena Popea la Paris. — Bibliografie</i>	— — — — —	Red.

REDACTIA ȘI ADMINISTRATIJA: CLUJ, PIATA UNIREI No. 8, CALEA VICTORIEI No. 51

Abonamente: Pe un an 600 lei. Autorități și întreprinderi particulare 1000 lei. Funcționarii publici, preoții și învățătorii 500 lei. Pentru streinătate, abonamentele sunt îndoite în America 10 dolari. Abonamentele se plătesc înainte, pe cel puțin o jumătate de an

Cronica economică-financiară

Criza economică. Infățișarea vieții noastre economice se poate caracteriza prin două cuvinte: criza de consumație și criza de credit.

Veniturile din ce în ce mai reduse ale consumatorilor, salariile de foamete ale funcționarilor, reducerea necurmată a numărului afacerilor au redus consumul la minim. De multe ori consumul a fost redus sub strictul necesar. Această restrângere, pe lângă nefericita decădere a demnității, a igieniei, și a alimentării la care ea dă loc, are o mare influență asupra economiei naționale.

Restrângerea consumului a dat loc la o gravă criză de consumație, de care comerțul și industria noastră se resimt cumplit. Comerțul în mare majoritate nu mai vinde nici cât e necesar pentru acoperirea cheltuielilor de regie, iar industria, treptat, a fost silită să-și restrângă producția și să-și licențieze lucrătorii, prin a sfârși închizându-și de tot porțile și încetând total producția.

Statul, primul consumator, și-a redus și el cererile. Finanțele sale merg prea greu pentru a mai încerca să înceapă noui lucrări, sau măcar a termina cele începute. Zeci și sute de milioane se pierd în clădiri sau lucrări care nu mai pot fi terminate din lipsă de fonduri. La căile ferate nu se repară decât strictul necesar de moment, și unele reparații ne fiind la timp făcute au urmări incalculabile. Statul astfel prin abținerea sa și prin neputința de a-și plăti datoriile trecute, e mai mult un asupritor decât un încurajator al industriei naționale.

Criza de comunicație nimicește pe rând întreg comerțul și întreaga industrie. O descărăjare nesănătoasă se revarsă asupra întregii noastre vieți economice. Câți ani ne va trebui să refacem spiritul întreprinzător de altădată?

Pe lângă criza de consumație băntuie și criza de credit. Aceasta din urmă criză are influență și asupra întreprinzătorilor consumatori ai industriei noastre — industriei lemnului de construcție, industriei metalurgice, industriei miniere și așa mai departe — asupra comerțului și industriei însăși.

Din lipsă de credit întreprinderi care ar avut intenție să-și mărească sau să-și îmbunătățească instalația renunță, întreprinderi cari ar fi putut lua lucrări sau și-ar fi sporit producția renunță. Cu chipul acesta, din renunțare în renunțare puterea lor economică scade și legăturile care există în chip normal între industrie și distrug. Nimeni nu mai lucrează, decăderea întregii industrie și poate prăbușirea ei e vădită.

De altă parte și industria și comerțul lipsită de credite lungi, sicăită și strânsă de gât de scadențele din ce în ce mai dese, își văd în fiecare zi pierirea.

Falimentele se succed repede unul după altul și se pare că nu e nici o stavilă acestei lavine necrutătoare.

Tren de lux. Șinele se rup, traversele sunt putrede, podurile se dărâmă, drumurile noastre de fier sunt într'un hal de plâns. Vagoanele snt murdare, cele stricate nu se mai repară. Bugetul căilor ferate este în deficit. Și, în loc să se ia măsuri de îndreptare a acestei desperate stări, direcțiunea căilor ferate găsește că e timpul și e necesar să creieze un tren de mare lux, „train bleu” cu vagoane speciale și cu lo-

comotive rapide care vor duce în două ceasuri ciocelvinele boeresti dela București la Sinaia.

Ei bine, această măsură nu mai e o măsură rea, necugetată, ci o adevărată sfidare la adresa sărăciei și mizeriei noastre.

Curs de stabilizare. Matematicianii au obiceiul de a-și pune probleme complicate care nici odată poate nu vor fi realizate în chip practic. Totuși uneori problemele aproape ideale puse și rezolvate de capete teoretice au mai târziu o întrebuintare fericită, astfel că întâmplarea și geniul inventatorului găsesc totdeauna și cu ușurință în stupul plin de soluții potrivite ale matematicienilor soluția teoretică a problemei lor.

Stabilizarea în țara noastră este o problemă care poate nu va fi realizată în chip practic atât de curând. Oamenii cari zeci de ani au suferit insulta și tifururile dlui Vintilă, au astăzi cuțitul în mână și cu o artă admirabilă, după ce au prins în mrejele lor pe nevinovatul nostru Ministru de finanțe, îl ciopătesc și îl sfredelesc de-și ispășește toate păcatele pe care le-a făcut în viață.

Totuși sunt teoreticienii care presupun că stabilizarea se va face și se căzneau să afle cursul cel mai potrivit. Oamenii cinstiți și fără gânduri ascunse, oameni fără angajamente față de anumite bănci, făcând corect media între cursuri găsesc că leul se va stabili la valoarea de 3.16 franci elvețieni suta de lei. Aceasta însă e pur teoretic, fiindcă sunt oameni care și în stabilizare au planuri ascunse.

Criza economică. — La începutul acestei luni, criza economică a atins un paroxism. Falimentele vin unul după altul și unele sunt atât de răsunătoare, încât emoționează și mai mult piața. Mari întreprinderi lichidează cu pasiv de sute de milioane. Două mari țesătorii românești în care este angajat important capital strein, au cerut tribunalului moratoriu de 6 luni. Pasivul total al acestor două întreprinderi se ridică la jumătate miliard de lei. Ne prăbușim sau nu? Asta e ultima întrebare și marea noastră nesiguranță. *Ave Vintilă!*

„Imparatul Traian”. Frumosul nostru vapor al Serviciului nostru maritim care a costat 15 milioane și care, în împrejurări și până acum necunoscute a suferit accidentul din dreptul Tuzlei, după ce s'a cheltuit cu salvarea, întreținerea lui și menținerea lui pe apă alte 2 milioane a fost vândut ca fier vechiu pentru 2 milioane lei unui șantier italian.

Nu zicem că s'a făcut rău că a fost vândut pe așa preț mic, fiindcă nimeni nu ar fi putut da mai mult, — nici armatorul italian, nu știm dacă îl va putea duce până la Triest — însă nu putem să nu legăm această operație tristă cu lupta ce se dă, și care era să aibă încoronare în „sesiunea stabilizării” a parlamentului, pentru acapararea serviciului maritim român de către societatea liberală „România”.

În același timp când valori ale statului sunt pierdute și irosite fără sancțiuni, ceence mai rezistă este dat pe mâna co-interesării liberale.

Săracă țară! **Ch. Năoucea**

Scoalele din Beiuș

Istoria noastră culturală nu poate fi cunoscută în întregime ei fără a se citi frumoasa monografie a ȘCOALELOR DIN BEIUȘ (1828—1928), de d. Dr. CONST. PAVEL, profesor și istoric care a evocat cu talent și autoritate științifică figurile reprezentative ale Biho-ului.

Cartea ȘCOALELE DIN BEIUȘ se poate comanda la librăria DOINA din Beiuș: un volum în 350 pagini format octav mare și în excelente condiții grafice — lei 200.—

BĂI

cu renume mondial și localități de recreație

Pensiuni, internate, cămine pentru fete și băieți.

Prețul întregii pensiuni pentru copii 140, pentru adulți 150 franci elvețieni, preț valabil pt. 4 stațiuni balneare pe lângă un sejur de o săptămână. Preferințe pentru 1000 de familii. Prospecte. (Porto pentru răs pus).

Biroul de pensiuni Pestalozzi (Fédération Internationale des Pensionnats Européens)

Budapest, V., Alkotmány-utca 4. sz. I. (Telephon: Teréz 242-36.)

Kurorte und Erholungsheime:

In Ungaria: Budapest, Siófok. In Elveția: Genf*, Lausanne*, Neuchâtel*, Luzern, Montreux*, Zürich*, Lugano, St. Moritz. In Franța: Paris*. Deauville, Trouville, Biarritz, Aix-les-Bains, Grenoble*, Evian (Genfer-See), Chamonix. In Riviera franceză: St. Raphael, Cannes, Nizza*, Juanles-Pins, Monte-Carlo, Menton. In Anglia: London*, Cambridge*, Brighton, Folkstone. In Italia: San-Remo*, Nervi, Venedig, Bordighera, Abbazia, Riccione, Rom*, Neapel*, Palermo, Meran. In Austria: Wien*, Zell-am-Zee, Linz*, Innsbruck*, Salzburg*. In Germania: Berlin*. In Belgia: Ostende. In Africa: Algir, Tunis.

* In localitățile cu steluță sunt internate permanente, căminuri pentru fete (și pentru adulți) deschise anul întreg. Celelalte pensiuni în stațiunile balneare sunt deschise numai în Iulie, August și Septembrie. (Avanțagii pentru călătorii în grup (25—50%). Vagoane speciale Pullmann. Prețurile în decursul anului școlar (dela 15 Septembrie) 110 fr. elvețieni lunar.

SOCIETATEA DE MĂINE

REVISTĂ BILUNARĂ PENTRU PROBLEME SOCIALE ȘI ECONOMICE

Editor și redactor-șef:

Ion Clopoțel

Redacția și Administrația:

CLUJ,

Călea Victoriei 51.
Ptașa Unibet. No. 8.

Telefon: 308

CLUJ, 1 și 15 Iulie 1928

Anul V

N-rele 12—13

Un exemplar: Lei 40

Fr. W. Foerster și democrația

După exagerările uneori nefaste pe care acum după război și le-a permis în unele țări democrația sau cei cari pretindeau să o reprezinte, s'a produs o reacțiune în sensul unei reveniri spre stânga. S'a produs, e poate prea mult spus. Ca să fim mai precisi, atenuăm expresia afirmând, că e pe cale să se producă sau că, în orice caz revenirea la principii mai moderate pare că e acum privită cu o crescândă simpatie. Să fie această tendință de a ne întoarce spre tradiție, spre trecut, ceva trainic? Cei cari sunt slabi de înger și-s pripiti să se sperie, înclină să creadă că da; alții mai optimiști cred că această revenire e doar un momentan rezultat al spăimei față de noile exagerări și că democrația totuși va învinge *quand meme*, îndreptându-se către victoria pe care fatal trebuie s'o aibă cândva în chip definitiv. Nu fusese oare în 1853 condamnat pentru înaltă trădare istoricul Gervinus pentru că în prefața istoriei secolului al XIX-lea afirmase că istoria, potrivit unui spirit și impuls imanent ei, se mișcă mereu în sensul democrației? Unul dintre optimiștii, care subseriu la teza lui Gervinus e și Fr. W. Foerster, profesorul de filosofie dela Universitatea din München, autorul cunoscut a numeroase serii de pedagogie și etică socială. Crezul său referitor la chestiunea de a se ști care e cea mai bună formă de guvernământ, și-l expune el în cartea „Ethische Politik” (München 1918) și mai ales în capitolul III intitulat „Democrația și Aristocrația”.

Foerster nu face impresia unui spirit nici prea subtil, nici prea profund, nici prea original, iar stilul lui e destul de burghez. În schimb el strălucește prin burul său simț remarcabil, calitate care tocmai face cartea lui accesibilă unui număr cât mai mare de cetățeni.

În diversele paragrafe ale acestui capitol III el discută problema pe o mulțime de fețe. Se ocupă mai întâi de

obiecțiunea și atacurile aduse democrației în toate timpurile, apoi de motorii moral-religioși ai mișcării democratice, și de o mulțime de alte aspecte mai mărunte ale chestiunii, pentru ca apoi să încerce o sinteză venind cu un punct de vedere, care cel puțin în 1918, când a apărut cartea, va fi fost nou.

Foerster dă într'un fel dreptate de tractorilor democrației, observând că defectele pe care aceștia le-au semnalat ca inerente democrației, sunt într'adevăr reale, dar el afirmă — și aici e partea lui originală — că de aceste defecte sunt vinovați în primul rând conducătorii democrației. „Revoluția înseamnă totdeauna că nu mai există o adevărată aristocrație”, paradox profund, care, cu alte cuvinte se poate traduce astfel: „câtă vreme există o adevărată aristocrație, conștiința de datoriile și de misiunea ei în cadrul Statului, o revoluție este inimaginabilă. Revoluțiile sunt deci posibile numai când aristocrația derogă dela rolul ei”.

Apoi — și aci facem cunoștință cu un alt paradox al lui Foerster — autorul nostru susține că în fond și democrația adevărată e tot aristocrație, în care însă s'a schimbat sensul noțiunii de aristocrat. Societățile omenești au totdeauna nevoie de conducători, de șefi. În democrație ele își dau doar alți șefi aleși după alt criteriu. În loc să se lase condus de o mână de oameni privilegiați, prin naștere și prin tradiție, poporul își proclamă drept conducători pe acei care sânt — sau pe aceia pe care el îi crede mai destoinici. Deci ar fi înlocuirea aristocrației de naștere prin aristocrația de merit. O democrație în sensul absolut al cuvântului nu există. Decât e foarte greu de găsit această aristocrație de merit, și pentru că e foarte greu de format, și pentru că actualele democrații sunt astfel constituite că nu facilitează crearea unei asemenea aristocrații, iar genii, cari să suplinească prin scântecirea in-

tulției lor, lacunele unei îndelungi și stăruitoare educații în acest sens, sunt rarissime. Iar democrația adevărată, temeinică, nu poate dămni fără astfel de conducători recrutați din aristocrații selecționați prin meritul lor.

Deci întrebarea este: *Nu există o aristocrație pe bază democratică? sau: mișcarea democratică e neapărat identică cu domnia maseilor? Nu e oare și dorința lor cea mai intimă să poată proceda la selecția celor într'adevăr capabili și formați — cari să prezinte însă garanții mai solide împotriva posibilității de a da naștere unei noi clase de stăpâni?* (V. pag. 119 și 120.)

O astfel de democrație, mai bună decât cele trecute și cele prezente, poate lua ființă dacă mecanismul ei se așează pe alte baze. Adevărata democrație, care n'a existat încă, poate fi apanagiul unui viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat de noi. Depinde de noi cum vom ști să pregătim acest viitor ca să formăm spiritele capabile să accepte și să realizeze noua formă. Cei ce s'a încercat până acum în domeniul democrației au fost numai semirealizări. Astfel că — după concluzia la care ajunge Foerster —, întrebarea este dacă nu cumva acele critici (la adresa democrației) sunt îndreptate de fapt împotriva unei faze de tranziție a evoluției democratice și nici decum împotriva esenței ei, care ar putea foarte bine să fie compatibilă cu o mai înaltă evoluție a principului relativ la conducători.

Iată deci chestiunea pusă cu totul altfel: Nu democrația adevărată e atacabilă, căci ea pare cea mai bună formă de guvernământ, ci realizările ei imperfecte.

Și apoi întrebarea se mai pune și altfel: Toate acele imperfecțiuni cari au fost relevate ca inerente sistemului democratic, nu sunt ele oare datorite faptului, că masele au fost sistematic ținute departe de practica guvernământului, într'o continuă și umilitoare tutelă?

Iată ce răspunde Foerster la această întrebare: „Practica însăși ferește masele de unlatitudine și deșteaptă o nouă pricepere pentru însemnătatea elementului conducător și a diviziunii funcțiunilor în orice organizare mai înaltă a colaborării sociale — tocmai pentru că doar prin o astfel de participare practică devine conștientă pentru cercurile respective toată dificultatea chestiunilor și problemelor în discuție. Colaborarea guvernaților la mersul treburilor publice aprofundează și întărește puterea cârmuitoare a conducătorilor, tocmai pentru că pe un astfel de teren dispăre la ocârmuiți conștiința violentării cu tot cortegiul de rezistențe psihice ce născ din această violențare și pentru că prin colaborarea democratică se trezește un interes cu totul nou pentru ordine și lege. În acest sens, oricât de paradox ar suna, prin aprofundarea instituțiilor democratice, e întărit și mai bine înțeles în societate tocmai elementul aristocratic.“

Iată câteva rânduri la care ar trebui să reflecteze orice om politic și orice democrat convins, căci prin acest fel de argumentare se poate admirabil susține teza democrației care parcă devenise cam subredă în ultimul timp. Și să nu uităm — autorul ne-o spune în repetate rânduri — „că bine înțeles, nu simpla stăpânire a maselor poate fi punctul culminant al culturii și tehnicii politice. O astfel de stăpânire exercitată de mase, ar fi o rea exploatare a marilor calități și tot-

deodată o ciudată ignorare a „psihologiei masei“. Inșă dușmanii evoluției democratice uită că această evoluție însăși are tendința vizibilă ca să producă iarăși o aristocrație și că alternativa nu e între aristocrație și democrație, ci între o aristocrație bazată pe violență și o aristocrație întemeiată pe încredere“.

Din toată cartea lui Foerster se desprind două adevăruri mari: 1. că nu trebuie să desperăm de democrație, de adevărata democrație, pe care încă n'am realizat-o și care, abia după realizarea ei, într'un viitor oare care, își va da toată plenitudinea roadelor sale magnifice și 2. că, în definitiv, democrația se reduce tot la o aristocrație selecționată după alte criterii decât cele de până acum. Decât cu această din urmă concluzie a autorului parecă stă în contradicție încrederea sa în capacitatea de discernământ a maselor, chiar mai presus decât a specialiștilor. (V. pag. 125). Dacă e așa, mai e atunci nevoe de cea nouă aristocrație ieșită din sînul democrației? Mai are aceasta nevoe de aristocrați? Și — mă întreb în subsidiar — nu oare o amintire involuntară din Politica lui Aristotel s'a strecurat perfid în mintea autorului, care, afirmând acest lucru nu bagă de seamă că strică economia construcției sale altfel destul de ingenioase?

Șt. Bezdechi

¹ Pg. 133.

POLITICA EXTERNA

Porțile apusului

Rolul istoric ce este chemat să-l îndeplinească o națiune, imprimă făgașul de evoluție în care se dezvoltă și își atinge apogeul un popor. Indată ce se înfăptuiește — prin jocul evenimentelor — această misiune, parcă se destramă concomitent resortul intern de vitalitate în națiunea respectivă și importanța ei în concertul neamurilor decade gradual până la o completă indiferență. — Potolirea propriului orgoliu național nu mai aruncă în politica mondială probleme de rezolvat — și ciocnirea de interese internaționale află momente din ce în ce mai rare pentru afirmarea unui prestigiu de grandoare istorică.

Cam aceste reflexiuni se îmbină în mod involuntar la cercetarea poziției politice ce o ocupă Spania în mijlocul frământărilor europene. — Tară îndepărtată de noi — cu o națiune de proge-

tură latină — ea redesteaptă în memoria noastră cortegiul cavalerilor de odinioară în luptă eroică, stăvilind invazia arabilor. Cultura creștinătății era pe vremuri cumplit amenințată de expansiunea triburilor maure și înverșunarea spaniolilor, întru apărarea catolicismului o poate numai acela înțelege, care are ocazia să vadă și acum fanatismul credinței religioase trecute din generație în generație drept cea mai sfântă tradiție.

Numai Spania putea să opoșească cruzimile inquizitoriale și să bareze cu ușurință mișcarea eretică a reformățiunii din evul mediu. Un exemplu pentru puternica tradiție religioasă este ordul „Lănei de aur“ — cea mai înaltă decorație spaniolă — ce se conferă numai aceluia, care preste jurământul de-a fi un vajnic și neodihnit luptător pentru catolicism.

Această idee a apărării creștinismului

s'a transformat treptat — în rațiunea de stat și a determinat unitatea națiunii spaniole — creând drept scop de existență apărarea porților apusului — față de invaziunile barbare. Odată cu realizarea unității de stat forța expansivă a fost atât de puternic acumulată în acest popor, încât scurt timp după alungarea maurilor — Carol Quintul putea să facă memorabila constatare, că soarele nu apune nici când în imperiul Spaniei.

Schimbările ce s'au petrecut de-atunci încoace în cursul istoriei au operat o completă transformare spre declin. S'ar putea face asemănarea cu un torent de apă — ajuns la șes ce-și pierde vigoarea într'un curs molatec lipsit de energie și imbold motric. Forța generatoare ce a stat la baza creării acestui stat, sau mai bine zis rolul istoric al apărării catolicismului pierzându-și actualitatea — n'a putut fi înlocuit cu succes de nici o altă idee de stat, — nici chiar de principiul modern al naționalizmului. Nu doar că spaniolul nu s'ar înfierbânta cu aceiaș ușurință ca și italianul de orgoliul conștiinței naționale — dar în forma sa națională Spania n'a fost atăcată nici când, — și acolo unde dreptul de existență nu este amenințat nici contestat, evident că întreaga problemă națională ca atare are cel mult importanța unei construcții teoretice.

Cu toate acestea porțile Apusului — strâmătorile Gibraltarului — sunt în nemijlocită și prehenzibilă apropiere a Spaniei; stăpânirea acestora i-ar asigura arbitru necontestat asupra căilor de navigație în mediterană și i-ar da Spaniei acea greutate politică ce o râvnesc patrioții cu stăta tărie. — Actualul dictator Primo de Rivera și-a afirmat renumele politic în arena publică prin rostirea unui înflăcărat discurs în senatul spaniol din anul 1921, unde impută guvernului de atunci înfrângerile suferite în Maroc de bandele răsculate sub Abd el Krim și pretindea în termeni categorici Gibraltarul pentru Spania. Dorință veșnic măcinată în răsnița revendicațiunilor spaniole — dar puternic combatută de vigilențele Foreign Office-ului. Primo de Rivera însuși a trebuit să se convingă de influința engleză la Curtea spaniolă, primind cu acea ocazie imediata mutare din pedeapsă dela Madrid la Barcelona.

Fără a da o prea mare atenție faptului că regina Spaniei este fiica mării împărătesse Victoria a Angliei, totuși în calculul politic au greutate cele mai insensibile ponderabile și Anglia știe să se servească minunat de toate avantajile momentului.

De altfel Spania — chiar dacă recăștigarea peninsulei Gibraltarului intră în

planul de realizare într'un viitor nu prea îndepărtat — totuși nu și-ar putea menține poziția cu ajutorul actualei sale armate politicianizate. Desele schimbări de guvern de până acum și nesăbuita demagogie a „cortes”-ilor, a zgduuit profund temelile organizației interne. Teroarea spadei a ajuns un criteriu de guvernământ în Spania cași în Portugalia — fapt ce se ilustrează mai convingător prin aceea, că dela guvernarea generalului O'Donell din anul 1858 începe a n'a existat ministere, care să fi girat afacerile măcar aproximativ pe timpul unei legislațiuni normale de patru ani. Meritul mare al lui Primo de Rivera zace tocmai în norocul de-a se fi putut menține la putere fără întrerupere dela 13 Septembrie 1923 încoace, data când determinase printr'o lovitură de stat căderea guvernului. Factorul principal ce i-a promovat izbânda a fost însăși armata țării — și nici decum vre-o gardă specială cum și-o formase Mussolini în Italia. De aceea chipul dictaturii spaniole diferă în mod esențial de dictatura fascistă și nu suferă nici o comparație. — Este adevărat că și în Spania există o gardă civică numită „Somaten” — prescurtat din „estamos atentos” — suntem atenți, — dar rolul acesteia este pur incidental contribuind la menținerea ordinii locale fără vre-o organizare unitară regnicolară.

De altă parte, Alfonso al XIII-lea — de-o inteligență superioară — este și azi rege în toată puterea cuvântului. Dictatorul Primo de Rivera este tot atât de dependent de voința lui cași oricare alt ~~monarh~~. Singura lui regimare ca este menținut la putere, zace în realitatea progresului ce-a putut evidenția în tot cursul guvernării sale. Este adevărat, că a suprimat constituția, a disolvat parlamentul „cortes”-ilor turbulenți, a instituit cenzura — dar în schimb lui i se datorește în primul rând suprimarea răscălei lui Abd el Krim în Maroc și asanarea vieții publice. Organismul de care se folosește în mod efectiv la conducerea treburilor țării sunt asociațiile bunilor patrioți constituite pe întreaga țară în uniune și numite „Juntas de asociados”. — Din mijlocul acelor și-a ales Primo de Rivera persoane tinere devotate operei sale de refacere în directoriul guvernial — ce și-l-a constituit drept ministeriu — cu rezerva că realmente toate chestiile mari le decide și rezolvă numai dânsul. Tot din mijlocul acestor „Juntas de asociados” — și-a format un simulacru de parlament compus în mod exclusiv din persoane numite — cu scopul de-a reface constituția. — Conchemată în ziua aniversării de

patru ani dela instituirea dictaturii — aceeași la 13 Septembrie 1927 acest corp parlamentar și-a ținut prima ședință la 10 Octombrie 1927 în prezența regelui și sub prezidenția lui Yanguas — un bărbat de stat tânăr și capabil al noului regim. Peste tot se observă o spontană înregimentare în susmenționatele „Juntas” a tuturor acelor „cortes” — cari vreau să se afirme în mod cinstit în viața publică. Zadarnic protestează poziția partidelor vechi în frunte cu șeful conservatorilor Don José Sánchez Guerra în contra unei monarhii fără constituție și parlament liber ales — de geaba se urzesc comploturi militare, ca acelea ale generalului Aguilera din 24 Iunie 1926, Primo de Rivera își cunoaște poporul și știe să-l servească. La aniversarea celui de al treilea an de guvernare „Uniunea Patrioților” a făcut un referendum popular care s'a declarat cu aproape 7 milioane de voturi pe lângă Primo de Rivera.

În politica externă dictatorul și-a domolit temperamentul față de Anglia — și în locul chestiei Gibraltarului a pretins într'un articol apărut în oficiosul A. B. C. anexiunea Tangerului. Mare emoție la Quai d'Orsay — unde se atribuia acestui articol o excesivă importanță, mai ales, că nu e mult mai înainte se

încheiase acordul dela Madrid cu Italia. Tangerul este un oraș la intrarea strâmătorii Gibraltarului pus sub control internațional din anul 1904 încoace. Statutul Tangerului a fost de curând revizuit și întărit de cele patru puteri interesate Anglia, Franța, Italia și Spania prin acordul dela Paris din Martie a. c. Deci și acest subiect emotiv s'a aplanat prin tratat liber, convenit și Spania pare a fi renunțat în mod pacinic dela intenția de-a provoca complicațiuni europene în jurul porților Apusului.

Frumoasele zile din Aranjuez au trecut — și visurile spaniole se realizează anevoie. Dacă focarul marelor interes internaționale concentrate la porțile apusului este intangibil — totuș Primo de Rivera și-a câștigat un merit durabil în fața națiunii sale prin faptul că a pus la cale reorganizarea internă — prima condițiune de a se putea afirma Spania în afară. Dela consolidarea politicii interne depinde viitorul acestei măndre țări — și o Spanie puternică va putea repara știrbirea suveranității sale obținând recunoașterea drepturilor sale teritoriale la strâmtoarele Gibraltarului, oricâte dificultăți i-ar opune politica internațională.

Dr. Alex. Ceșianu

ACTUALITĂȚI

Muzeul Etnografic din Cluj

În numele comisiei Muzeului Etnografic din Cluj cel mai autorizat să vorbească astăzi, trebuia să fie președintele nostru, d. S. Pușcariu, care a fost cel mai devotat, cel mai entusiasmă și cel mai hotărît și priceput sprijinitor al începuturilor Muzeului nostru, începuturi grele, cu multe obstacole și cu unele di-buiri inerente tuturor începuturilor.

Numai o suferință fizică, să sperăm de cât de scurtă durată, că d. S. Pușcariu este reținut în pat din pricina unei operații, numai această neașteptată întâmplare a hotărît ca să arăt eu, în ziua inaugurării, împrejurările în cari a luat naștere și s'a dezvoltat instituția noastră.

Opera pe care v'o înfățișăm astăzi este rezultatul unei munci dintre cele mai sistematice și mai spornice, îndeplinită în orașul nostru în ultimii șase ani, în serviciul culturii românești.

Când comisiunea noastră a fost numită în 1922 și când ne-am întrunit întâia dată în sala profesorilor din Bi-

blioteca Universității, n'aveam nici un singur obiect, nici o singură vitrină, nici un om ca personal, nici o singură sală și nici un ban.

Erau în comisie: dnii S. Pușcariu, Al. Lăpedatu, G. Vâlsan, G. Opreșu, R. Vuia și Em. Panaitescu.

După puține ședințe am ajuns la încheierea că ideea Muzeului Etnografic, întemeiat pe baze științifice, se prezintă ca o necesitate dintre cele mai urgente și am constatat că pentru a asigura organizarea Muzeului, avem între noi un om cu o bună și sigură pregătire științifică și cu avântul și căldura cerută pentru o asemenea operă: d. R. Vuia, directorul Muzeului Etnografic.

După mai multe discuții am clarificat și precizat scopul Muzeului: Să fie adunat material etnografic general, nu numai obiecte de artă populară, privitor la poporul român, îndeosebi din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. Cu dezvoltarea Muzeului raza noastră de colecționare și studiere să fie întinsă la

Aniversarea centenară a Institutului Național „Ossolineum” Lwów

materialul etnografic al papoarelor conlocuitoare, în urmă la popoarele înrudite cu poporul român și la popoarele cari au fost în contact cu poporul nostru și au influențat civilizația populară română.

Grija noastră a fost ca imediat să putem achiziționa colecții existente (cum a fost aceea a dlui Orosz de 6500 obiecte și a dlui S. Leitner din Sibiu de peste 300 de obiecte), dar dela început d. director R. Vuia a organizat colectarea prin excursii sistematice, dintre cari cea din regiunea Pădurenilor, Țara Hațegului și basinal Pietrosanilor, ea și cele din Maramureș, sau basinal Beiușului, sunt cele mai importante.

Acțiunea de salvare a materialului etnografic a fost întreprinsă dela început cu rezultate frumoase și se află astăzi pe calea cea mai rodnică și sigură. Călea această trebuie numai intensificată și sprijinită moral și material. Și curând va spori tot mai mult numărul cercetătorilor și colecționarilor, văzând cum truda și devotamentul lor sunt asigurate și organizate în Muzeul dela Cluj.

Muzeul etnografic, conceput ca o instituție de înaltă cultură, va aduce neprețuite servicii Universității și tuturor cercetătorilor care vor căuta să pătrundă cât mai adânc și mai înțelegător în intimitatea ființei poporului nostru. **Civilizație materială** ea și cea spirituală a națiunii noastre a fost uneori purtată de personalități creiatoare, însă marile creiatori, anonimi, creiatori al bunurilor noastre sufletești, este **mulțimea cea mare** care ne-a dat bogăția poeziei populare, ea și a ceramicii populare, a covoarelor, a cătrînțelor, a ilor și a nesfârșitelor obiecte necesare vieții omului. Artiștii, poeții, literații vor afla în colecțiile etnografice, ea și în cele de poezie populară, noi motive de inspirație și se vor clarifica, se vor însenina și se vor înălța în avântul lor de încredere spre culmile încă neatrinse ale destinului neamului nostru.

Iar publicul mare va vedea în orânduirea sistematică, artistică și luminoasă a Muzeului din Cluj, atât de multe, de frumoase și de elegante obiecte, că va fi mândru de creațiile noastre etnografice și mulți se vor regăsi pe ei privind și înțelegând creațiile poporului satelor, noastre.

Nu pot încheia aceste puține cuvinte fără să-mi îndeplinesc datoria de a vă mulțămii pentru prezența d-voastră la această sărbătoare. Suntem profund mișcați că ați voit să dați inaugurării noastre o înfățișare atât de înălțătoare.

Mulțămim dlui Ministru At. Lăpedatu, care ca membru în comisie și ca ministru

La 26—29 Mai a. c. a avut loc în Lwów I-ul Congres al Bibliotecarilor poloni și totodată al III-lea Congres al bibliofililor poloni, în legătură cu serbarea aniversării centenare a Institutului Național „Ossolineum”.

Această serbare care s'a ținut Duminică în 27 Mai, va constitui punctul de culmine al congreselor numite, dată fiind marea importanță a „Ossolineumului” pentru toate bibliotecile polone și în genere pentru întreaga viață intelectuală a națiunii polone dela începutul veacului al XIX-lea până în ziua de azi.

Institutul Național „Ossolineum” din Lwów constituie pentru fiecare polon cult un sanctuar venerabil, nu numai ca izvor la care multe generații de poloni și de străini vreme de o sută de ani se adăpă, ci și ca monument în veci viu de dărnice patriotică, ea simbol de sănătate și destoinicie morală a neamului polonez în epoca crudă de asuprire politică, precum și ca garanție de renaștere și călăuză pe calea spre menirea lui culturală adevărată.

Dar „Ossolineumul” este în mod lăudabil cunoscut și afară de hotarele Poloniei, mai cu seamă la prietenii națiunii polone.

Deasemenea și un șir de învățați români de seamă, ca I. Bogdan, N. Iorga,

al Cultelor și Artelor a fost unul dintre hotărâtorii sprijinitori ai Muzeului. Aducem respectuos omagiul nostru de recunoștință Academiei Române și prezidentului ei, d-lui Racoviță, care ne-a sprijinit în momente grele și ne-a onorat cu participarea la festivitatea de astăzi. Mulțămiri din inimă aducem în acest moment dlui N. Iorga, profesorul nostru al tuturor, adică profesorul întregii noastre națiuni, care trecând în toamna trecută prin Cluj, a vizitat muzeul și prin cel mai autorizat și mai cald cuvânt l-a adus la cunoștința generală. Ii mulțumim mișcați nu pentru lauda adusă, cât mai mult pentru sprijinul mare pe care și l-a câștigat instituția noastră.

Și nu putem uita că instituția *Fundația Regele Mihai I*, având uneori de luptat cu greutăți serioase, a căutat în toate împrejurările să fie mândră pentru opera care se îndeplinea la Muzeul Etnografic din Cluj și să ajute cu toate puterile ei propășirea acestei opere. Nu-

Cancel, Nandriș, Panaitescu, Caraiman și alții cunosc bine acest Institut la care au găsit atâtea izvoare și documente, unele adevărate revelații pentru luminarea legăturilor polono-române în decursul veacurilor. Iar cât de bine știau învățării români să aprecieze cunoștința colecțiilor Institutului și câtă tragere de inimă trebuia să aibă ei pentru acest domeniu de raporturi culturale între cele două națiuni, deschizându-ne o perspectivă bogată de conlucrare culturală nu numai în trecut ci și pentru viitor — aceasta o dovedește faptul că I. Bogdan și N. Iorga în ciuda tuturor greutăților și cu toate coridoarele au găsit posibilitatea de a vizita „Ossolineum” și a a lucra la el încă înainte de războiul mondial.

Dar oricare alt strein cult — chiar dacă s'ar afla numai în treacăt în Lwów n'a putut niciodată și nu poate să treacă „Ossolineumul” cu vederea dacă vrea să aibă convingerea că cu ocazia vizitei sale din acest oraș a văzut acea instituțiune care, timp de un secol, a pus peetea sa caracteristică pe întreg orașul și a făcut ca orașul Lwów să fie cu drept cuvânt centrul sufletesc al tuturor Polonilor cari nu încetau să râvnescă la renașterea Patriei. Deaceia găsim înscrisi în albumurile Institutului pe lângă mulți alți străini și un șir de români, cari cu diferite

mele *Fundației Regele Mihai I*, nu va fi uitat; ci va fi păstrat în cel mai scump capitol al istoriei instituției noastre.

Domnule Ministru,

Un gând și o viziune măreață a avut odinioară prezidentul nostru d. S. Pușcariu. Sus pe cetățuia Clujului să grupăm marile noastre instituții culturale. Gândul nu s'a putut încă îndeplini, putem însă porni la înfăptuirea lui cu ridicarea cât mai curând a Muzeului nostru pe cetățuie și să ajungem să transformăm această cetățuie într-una din cele mai puternice cetăți a sufletului și culturii poporului român. — Cu urarea ca această operă să poată fi realizată de d-voastră și ea noi — și, mai mult decât noi, generațiile cari vor veni după noi — să se poată bucura de această operă, îmi încheiu această scurtă cuvântare.

Em. Panaitescu

* Cuvântare rostită în ziua inaugurării Muzeului, 17. Iulie 1928.

ocazii au viziat „Ossolineul”.

Imi pare deci că va fi de oarecare interes pentru publicul român, ca — cu ocazia aniversării centenare a „Ossolineului” — să dau câteva date istorice și statistice despre acest Institut.

Institutul își datorește înființarea și existența marelui patriot și învățat *Józef Maksymilian Ossolinski*, urmașul cel din urmă și cel mai vrednic al familiei de magnați, cari au jucat de multe ori — în decursul veacurilor — un rol însemnat în politica Poloniei.

El făcea parte din acei cari — după împărțirea Poloniei — nu și-au pierdut curajul ci se țineau de maxima că „pierderea independenței politice nu e tot aceeași ca pierderea independenței sufletești.

După ce primise o declarație solidă dela cei mai vestiți dascăli, învățați și scriitori de atunci, și-a dobândit de cu vreme un renume ca publicist talentat, iar mai târziu îl vedem strălucind în fama de mare învățat istoric și bibliofil.

Cea mai cloventă măsură a faimei sale ca învățat și bibliofil este faptul că a fost numit Directorul Bibliotecii Curții Impărătești din Viena, cea mai înaltă demnitate de bibliotecar pe atunci — iar pentru un polon în condițiile politice de pe vremuri ceva extraordinar. Pornirea spre bibliografie a moștenit-o Ossolinski din moși strămoși, între alții dela ruda sa *Zaluski* fondatorul celei mai mari bibliotecii din Polonia (răpită de Ruși după împărțirea Poloniei) și dela *Francisc Maximilian Ossolinski* dela care a moștenit o bibliotecă măreață.

Pentru întâia dată și-a făcut Ossolinski inventarul bibliotecii sale în 1793 în Viena. De atunci își completea mereu colecțiile sale prin cumpărături, schimburi, daruri dela prieteni cu cea mai mare îngrijire și fără încetare.

Elementele din cari s'au alcătuit colecțiile „Ossolineului” de azi au fost: 1) Biblioteca familiei Ossolinski, 2) Dubletele din biblioteca lui *Tadeu Czacki*, 3) O parte din biblioteca păr. *M. H. Juszyński*, 4) Colecția castelanului *E. Contele Kuropatnicki*. — Pe lângă aceasta Ossolinski primea și daruri dela slaviști de pe atunci cu cari era în prietenie.

În 1794 Ossolinski se vede silit să-l angajeze ca ajutor pe *S. B. Linde*, mai pe urmă autorul marelui „Dicționar polonez”.

Gândul lui Ossolinski a fost dela început să alcătuiască o fundație națională pe care dorea să o așeze pe teritoriul polonez, la început se gândea la *Zamosc* (care pe atunci se afla pe teritoriul ocupat de Austria) și pentru acest scop a și primit, în 1809, autorizarea dela împăratul *Francisc I*.

Însă în curând situația politică l'a nevoit să aleagă alt lăcaș pentru iubita sa bibliotecă orașul *Zamosc* fiind cedat Rusiei). Atunci Ossolinski cumpără în *Lwów* zidurile unei mănăstiri cu o biserică uță care au fost casate de împăratul *Iosif II* și în 8 Martie 1817 obține dela împăratul *Francisc I* legalizarea statutelor Institutului Național „Ossolineum”.

Spre a-i asigura Institutului dezvoltarea materială și o administrație potrivită, Ossolinski lasă toată averea sa drept moștenire în favoarea fundației, instituiește un curator ereditar pe care îl numește totodată beneficiar viager al moșilor lăsate fundației, obligându-l să plătească în fiecare an câte 6.000 florini pentru trebuințele Institutului.

Mai târziu, în 1823, a încheiat Ossolinski cu prințul *Enric Lubomirski* din *Przeworsk* un contract pe baza căruia prințul ia asupra-si toate drepturile și obligațiunile curatorului ereditar. Totodată încorporează prințul colecțiile sale muzeale Institutului „Ossolineum” care de atunci până azi formează o secție deosebită a Institutului sub titlul de „Muzeul Lubomirski”.

În 1824 Ossolinski înființează un fond de rezervă deosebit de 20.000 florini, destinând veniturile din acest fond pentru Institut.

În 1826 a murit marele fondator în Viena și a fost înmormântat tot acolo. — Osemintele lui au fost mutate mai târziu într'un alt cimitir, însă nu se știe unde.

Astfel nu ne-a rămas nici o urmă din osemintele marelui patriot, dar posedăm în schimb după el un „monumentum aere perennius” în Institutul Național, care-i poartă numele.

Colecțiile au fost mutate în 1827 din Viena și așezate în lăcașul lor de astăzi.

Voința fondatorului a fost ca Institutul să fie un laborator științific mereu activ și să-și documenteze vitalitatea prin editarea unei reviste potrivite. — Conform acestei intenții începe a apărea „*Czasopismo Naukowego Księgozbiornu Publicznego im. Ossolinskiich*”, „*Revista Bibliotecii Științifice Publice „Ossolinski*”.

Anul 1831 — anul răscoalei contra Rusiei — inaugurează pentru Institut o eră de asuprire aprigă din partea guvernului austriac. În 1834 a fost arestat de către austriaci directorul Institutului *Slotwinski*, om tânăr și energic, fost ofițer al armatei poloneze, dăstoinic conducător al institutului. După un proces, care a durat 3 ani a fost condamnat la 8 ani de tate pentru „Inaltă trădare”, adică pentru că în „Ossolineum” s'au tipărit seriile și poeziile patriotice ale celor mai mari poeți poloni.

Revista Institutului încetează a apărea în momentul arestării directorului și abia în 1842 își reia activitatea sub titlul schimbat de „*Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolinskiich*” și întrunește colaboratori pe cei mai însemnați poeți și scriitori ai Poloniei de atunci.

Cu toată vitregia vremurilor și persecuțiile sistemului polițienesc de atunci Institutul își îndeplinește misiunea sa conform intenției fondatorului și pe lângă faptul că rămâne focarul la care în naștere orice mișcare intelectuală fie poetică, fie științifică, mai dă și adăpost tuturor instituțiilor politice, economice și culturale ale Polonilor de atunci. — Chiar și primirea solemnă a împăratului *Francisc Iosif I* în 1851 de către nobilimea „*Galiției*” se petrece în sălile Institutului.

În 1848 — anul de revoluție și speranțe — orașul *Lwów* este bombardat de către Austriaci și cu acest prilej se nimiceste biblioteca Universității, iar Institutul scapă de bombardare ca prin minune.

În 1854 s'a întocmit de către Institut etnic literacki” (*Revista comemorativă literară*”), care există și până astăzi și are meritul mare că odinioară a fost unica tribună a scriitorilor poloni.

În 1854 s'a întocmit de către Institut ediția a II-a a Dicționarului *Linde*.

Veni și anul 1863 — anul răscoalei nefericeite — și iarăși Institutul trebuie să-și dea el tributul său. Funcționarii Institutului tânărul și talentatul poet *Mieczyslaw Romanowski* cade ca erou pe câmpul de bătălie și iarăși măvălește asupra Institutului măsurile asupritoare ale poliției austriace.

Cu anul 1867 — anul constituției austriace — se încheie era vitregă și tristă a Institutului și începe era de avânt și înflorire.

E prea greu să înșir în cadrele prea înguste ale acestui mic articol informativ măcar numele pleiadelor de scriitori și învățați, cari cu atât talent și spirit de jertfă au lucrat în Institutul „Ossolineum” spre îndeplinirea intenției marelui fondator și înălțarea culturii și a științei poloneze.

Anul 1914 a surprins Institutul în toiul muncii celei mai intense și a și curmat-o. — Însă soartea milostivă a cruțat colecțiile, care — după intenția marelui fondator — erau oșandite să ia și ele calea selăviei înspre adâncul Rusiei spre a fi răpite pentru totdeauna ca multe alte colecții poloneze mai înainte și ca și tezaurul României.

Întoarocerea Austriacilor în 1915 a scăpat Institutul de răpire.

Abia Ucrainenii, în anul 1918, au cau-

zat colecțiilor danne mari, năvălind asupra Institutului și gospodărind acolo după placul lor.

În timpul războiului cu bolșevicii (1920) colecțiile au fost transportate la Cracovia, de unde s'au întors iarăși în 1921 la lăcașul lor vechiu ca să reînceapă activitatea de înainte de războiu.

Anul	unicate	opere dublete	atlasuri hărți	manuscr.	autogr.	diplome	opere muzicale
1827	19055	456	133	715	—	—	—
1860	49654	—	321	1429	2189	193	—
1900	107083	11440	1985	4353	3013	1447	230
1926	192900	—	3001	5831	9548	1982	728

Studiile în laborator:

Anul	au studiat persoane	li s'a pus la îndemână opere	manuscr.	autogr.	diplome
1880	1959	5743	806	—	—
1913	15003	73439	2550	889	90

Cabinetul de lectură:

Anul	s'a împrumutat la	pers.	opere
1871	103	844	844
1910	2751	5807	5807
1926	2245	4168	4168

Pe lângă bibliotecă Institutul mai posedă un număr mare de manuscrise vechi, tipărituri de cele mai vechi texte poloneze, autografele celor mai mari poeți poloni dela timpurile cele mai vechi până în ziua de astăzi.

Afară de aceasta Institutul cuprinde și bogate colecții muzeale, care ilustrează istoria națiunii dela început până astăzi.

Proprietatea Institutului mai sunt apoi 3 tipografii mari și moderne, 3 librării și legătorie de cărți.

Această sehiță sumară nu ne-ar da o iconă completă a dezvoltării Institutului „Ossolineum” dacă n'aș adăoga că — dela înființare până în zilele noastre — diferiți donatori au mărit mereu ave-

Se reactivează revista bibliografică sub numele de „Prezwodnie bibliograficzny” („Călăuză bibliografică”) care întră în legătură cu un număr însemnat de publicații asemănătoare din străinătate.

Câteva cifre spre ilustrarea dezvoltării Institutului:

rea Institutului Național prin daruri însemnate fie cu colecții, fie cu bani gata, fie cu moșii mari.

Astfel fapta nobilă a fondatorului celui dintâiu a servit drept pildă și altora, iar pentru toată națiunea polonă Institutul a fost în decursul unui secol coloana de foc care a luminat drumul prin întunericul robiei și suferințelor spre libertate și tărie.

Serbând deci reprezentanții științei și culturii poloneze în 27 Mai 1928 Aniversarea centenară a Institutului celui mai național din toate institutele asemănătoare ale Poloniei, cu smerenie pleacă cu toții capul înaintea marelui fondator și a imitatorilor și executorilor dispozițiunii lui, dar totodată își îndreaptă privirea cu mândrie și speranță într'un viitor strălucit al unei națiuni, care înțelege să-și clădească existența pe temelia puternică a tradiției și culturii naționale.

Dr. E. Biedrzycki

vîcepreședintele asociației române polone din Lwów.

Craiova o călăuză înțeleaptă și care se face necesară.

Les grands salons littéraires, Paris, Payot 1928

Muzeul orașanese Carnavalet al Parisului și-a priment anul acesta saloanele și a organizat o splendidă expoziție a revoluției franceze. În rue de Sévigné întreg Parisul își rememorează și retrăsește viața deacum un secol și jumătate a revoluționarilor. Costumele, bijuteriile, cărțile, interioarele, obiectele de artă, mobilierul, portretele înviază ceea ce a fost odată atât de palpant în marea metropolă politică și literară a lumii. Paralel cu expunerea lucrurilor moarte direcția muzeului vechiu, în curtea căruia se ridică chiar cu o sută de ani înaintea revoluției statua faimosului rege Ludovic al XIV-lea, a organizat o serie de 9 conferințe asupra vieții parisiene în secolul al XVIII-lea, pe cari le-a publicat într'un volum asemănător celui din anul precedent care a tratat saloanele literare în secolele XVI și XVII. La apariție ne vom ocupa și de această carte, care promite a fi egal de interesantă. *Les grands salons littéraires*, prezidate de marchiza de Rambouillet și de doamnele dela Sablière, de Tencin, Geoffrin și dna Duffand au fost puse în lumina intensivă a criticii autorizate. Două secole au fost stăpânite de acele saloane literare, cari au eclipsat gloria cancelariilor și armatelor și au întronat regatul opiniei publice. Timp de două secole s'a cultivat floarea conversației și s'a stabilit neîntrecutul echilibru al umorului francez. Femeile celebre au întrodus cultul spiritului, au „asigurat talentului rangul și condiția demnă de el însuș în lume”, au consacrat egalitatea între oamenii de litere, au „umanizat orgoliul sângelui”, au îndulcit „aspra mândrie a geniului”, au „organizat republica elitelor, statele generale ale tuturor valorilor” — cum remarcă în prefață d. Gillet... Conferințarii n'au cruțat amănuntele picante, intrigile, aventurile amoroase ale cardinalilor. Mme Tencin e un tip brutal, gata să asasineze, dar știa să primiască și să ospăteze, madame Geoffrin strălucște prin bunul simț împăciuitoare, madame Récamier este o zeiță care a orbit prin frumusețea rece de lună și n'a cunoscut păcatul din cauza unui defect fiziologic... Toată societatea acelei vremi din ajunul mării revoluții este oglindită în volumul acesta, ca să înțelegem „stilul” saloanelor unde limba, spiritul și rafinamentul conversației au cunoscut apogeul lor. Muzeul Carnavalet face un mare serviciu umanității desgropând farmecul acelor vremi cu repercusiune hotărâtoare asupra viitorului.

Discuții și recenzii

Almanahul Graficei române 1928, Craiova

În editura luxoasă a *Scrisului Românesc* din Craiova a apărut al cincilea volum, al cincilea Almanah anual consacrat problemelor grafice române. Cu neșusă plăcere am citit acest Almanah foarte îngrijit ca fond și execuție tehnică. Chestiunile tiparului sunt tratate pe larg, sub aspect istoric, estetic, profesional și al desfacerii cărții de către profesioniști de seamă ai condeiului ca și de către tipografi exercitați în tainele scrisului (doar tipografi sunt cei mai intelectuali dintre meseriași și cei mai

ispitiți de a pune mâna pe condei). Față de volumele anterioare Almanahul anului 1928 însemnează o creștere, o evoluție îmbucurătoare. Încetul cu încetul Almanahul va contribui hotărâtor la deslegarea problemei tiparului românesc și la fundamentalizarea unei culturi serioase grafice în România. Ne vom occidentaliza. De aceea nu numai patronii, tipografi și scriitorii, ci peste tot cititorul român, interesat de aproape să cunoască tainele presei, are în Almanahul dela

Activitatea solară și fenomenele geofisice

— Alte fapte și observații —

Înainte de a trece la *fenomenologie*, adică la interpretările și ipotezele asupra fenomenelor, ca să mai remarc o mică serie de fapte și observații.

În 1904, activitatea solară creștea, se apropia de maximum. O grupă frumoasă de pete era vizibilă în jumătatea a doua alui Ianuar. Denning, savantul astronom englez, avu ocazia să observe în 22, diferite schimbări rapide într-o peată, care avea nucleu triplu. În cursul observației, unul din aceste nucleuri s'a modificat considerabil și se iviră două pete nouă. Denning afirma, că s'ar putea obține cunoștințe foarte prețioase asupra formațiunii, dezvoltării și naturii ciclonice a petelor, prin observații de mai lungă durată. Observațiile curente sunt prea scurte. Ele se mărginesc în general la relevarea timpului, poziția și mărimii petelor. Variațiile continue, ce se produc în regiunile agitate, scapă neobservate, pe când, dacă examinările s'ar face zilnic timp de 2—3 ore neîntrerupt, s'ar surprinde multe fenomene, iar rezultatul științific ar răsplăti cu prisosință timpul pierdut cu observația.

Paralel cu precedenta manifestare solară, iată că între multe alte anomalii din meteorologia terestră, se produce în 25 Ianuar o mare catastrofă minieră, la Cheswick (Pennsylvania, aproape de Pittsburgh). Cad jertfă peste 180 vieți omenești.

Cu acest exemplu voiu să ating ches-

tiunea conexiunii dintre activitatea solară și degajamentele gazoase repentine din scobiturile miniere.

Deja în 1901, pe timpul trecerii petei celei mari prin meridianul central, Societatea belgiană de geologie luase precauțiuni în vederea de a se evita eventualele nenorociri. Pe aiurea au căzut mai mult de 100 victime: 87 în Cardiff, 21 în Silesia.

În aceleași zile mina din Saxonia a fost complet incendiată prin o explozie de gaz, ce a secerat trei jertfe omenești.

În cursul luni Martie 1906 s'a manifestat o recrudescență remarcabilă a activității solare, vizibilă prin schimbări violente a suprafeței Soarelui.

Până în 7 Martie nu s'a zărit nici un grup important. La această dată s'a ivit la bordul oriental un nucleu acoperind 203 milionimi ale emisferei, și progresând până în 10. Deja departe de bord nucleul se prezenta încunjurat de o regiune faculară extinsă.

În jumătatea a doua a lunii s'au ivit perturbații și mai mari.

Ei bine, în 10 Martie s'a întâmplat catastrofa teribilă în minele dela Courrières, aproape de canalul La Manche. Victime 1300 mineri. Cei scăpați au trecut prin toate torturile infernului.

Lumea a rămas uimită nu numai de nenorocirea, de recordul antropofag al cavernei întunecate, ci și de întâmplarea misterioasă, aproape neexplicabil, a ca-

me, când Astra și-a dat și un birou statornic, se resimte la Astra un spirit nou de stăpânire de sine și de orientare mai precisă. Debaterile ședinței plenare au fost mănoase și toți membrii au câștigat siguranța eficacității propagandei culturale de aci înainte. Astra se înfățișează astfel ca cea mai solidă, mai harnică și mai organizată societate culturală a României, prin publicațiile îngrijite ee le editează pentru cărturari și țărani deopotrivă. Dorim Astrei succes desăvârșit pe drumul apucat. Prin ea Ardealul își dă certificatul capacității de organizare culturală și se arată înainte-mergător în datoria de emancipare și deșteptare la lumină a poporului român în întregime.

Ion Clopoțel

tastrofei. Era aproape de nedrept, ca pe lângă perfecțiunea modernă a tehnicii și a științelor fizice — să poată urma astfel de nenorociri.

În anul 1907 s'au înregistrat catastrofele miniere dela Saarbrücken și Forbach (Germania). Îndeosebi mina dela Forbach era de model în care nu s'a întâmplat niciodată ceva nenorocire, până în 1907.

Abatele Loiser din Thoisy-la-Berachère (Côte-d'Or) reunise, prin 1903, toate datele meteorologice și desemnările petelor și făcliiilor solare pe un interval de 11 ani (cu începere din 1892), în scopul de a studia corelațiunea dintre fenomenele solare și meteorologia. Observațiile sale formează o contribuție importantă la deslegarea acestei probleme.

În acest sens au mai lucrat A. Rengel din Lyon și Henri Mémerly din Talence (Gironde).

Toți ajunseră la concluzia că agitațiile importante de pe Soare au repercusiune în perturbații puternice din atmosfera noastră.

Astfel Loiser a observat în 24 Faur 1903 o peată zdravănă la bordul Soarelui. Agitația aceasta solară aporape a coincident cu depresiunea și furtuna violentă, ce s'a deslănțuit în Franța și insulele britanice din 28 Faur până în 2 Martie 1903.

În Ianuar 1907 s'au semnalat furtuni electrice, ca în toiu verii, urmate de ninsoari sdravene. Valuri de frig au alergat peste Europa întreagă, până în Africa. Salturi în presiunea barometrică de 100 $\frac{m}{m}$.

Luna lui Faur 1907 a oferit analelor climatologiei europene două cifre excepționale, ba chiar extraordinare:

a) o scădere barometrică de 37 milimetri în 24 ore;

b) un minim barometric de 702 mm. Amândouă au fost notate în 20 Faur la Skudesness.

Această formidabilă depresiune a provocat furtuni violente pe Marea Nordului și Canalul Mânecii, semnalându-se numeroase naufragii, îndeosebi a vaporului „Berlin” la Rotterdam.

În acelaș timp nu vom uita, că în 1907 am avut un maximum secundar de activitate solară.

Alți cercetători au remarcat și remarcat paralelismul dintre manifestățiunile solare și fenomenele gedinamice (cutremure de pământ și erupții vulcanice), cum s'ar putea face și se fac tocmai în anul acesta (1928), când am avut și avem nu numai fapte meteorologice anormale, cutremure, ci și mari agitații solare.

Publicațiile „Astrei” culturale din Ardeal

Se pare că bătrâna Asociație culturală dela Sibiu este pe cale să iasă din faza dibuirilor și acțiunilor desconcentrate. Ședința plenară a secțiilor din ziua de 29 Iunie, ținută la Cluj, deșteaptă speranțe ferme într'o apropiată activitate sistematică și cu roade sigure. În coloanele acestei reviste de tribună liberă s'a vorbit des despre nevoile Astrei și s'a făcut o critică obiectivă muncii ei de până aci, care a fost lipsită de coordonare și robită întâmplării. Deodată cu întemeierea centrului clujean al secțiilor, cu alegerea secretarului general și organizarea metodei de lucru în ultima vre-

Interpretări și ipoteze

Ideea e tot așa de importantă pentru progres ca experiența, observația, empiria. Intuiția, viziunea ideală, ne arată lucrurile întregi, completate, perfecte. Empiria ni-le arată bucată de bucată, parțial, fragmentar.

*Iar colo, bătrânul dascăl, cu-alui haină roasă'n coate,
Intr'un calcul fără capăt tot socoate și socoate,
Și de frig la pept și-nchee, tremurând, halțul vechiu,
Iși infundă gâtul 'n guler și bumbacul în urechi.
Uscățiv, așa cum este, gârbovit și de nimic,
Universul fără margini e în degetul lui mic!
Căci sub frunte-i viitorul și trecutul se încheagă,
Noaptea-adânc' a veșniciei el în șiruri o desleagă:
Precum Atlas din vechime sprigina cerul pe umăr
Astfel sprigină el lumea și vecia într'un număr.*

Copernic, Kepler, Newton, Kant, Laplace, Le Verrier, Flammarion și nenumărați alții, s'au mulțumit numai cu impresiile incoherente produse de fenomene, cu datele de multe-ori amăgitoare ale senzurilor, ale empiriei, ci în virtutea geniului creator, ne-au dat cu totul altă imagine a cosmosului, decum ne-o dau sensurile.

Iată roșul imens al „teoriei”, al colaborării intelectului omenească, îndată ce e impresionat de fenomenele externe.

Cu aceste remarcări generale putem trece la problema ce ne ocupă. Nu mi-e scopul să reproduc toate ipotezele, ce s'au emis asupra chestiei, căci mi-ar trebui un volum întreg, ci mă voi limita la 2—3, mai caracteristice. Voiu începe cu un mic studiu, publicat în revista belgiană *Ciel et Terre* (anul 1910, pag. 23—27) de Albert Nodon, președintele Societății astronomice din Bordeaux, asupra: *Naturii acțiunii electrice a soarelui.*

Observațiile ce s'au făcut în 25 Sept. 1909 cu privire la marea perturbație magnetică, aduc în discuție modul de propagare a acțiunii electromagnetice a Soarelui până la Pământ.

Rizzo, dela observatorul din Catania, a constatat că o mare peată solară a trecut prin meridianul central al Soarelui, în 23 Septembrie, la 5 h seara, timp mediu de Greenwich, și că perturbațiile magnetice și-au atins maximul de intensitate în 25 Sept. pe la 4 ore seara.

În alte opt ceasuri survenite în 1892, Rieco notase întâzieri de 45 ore 30 min. între pasagiul central al petelor solare și maximul perturbației magnetice terestre. În alte 19 perturbații solare observate de Maunder la Greenwich, s'au găsit iarăși 42 ore 30 min. de abatere.

Acțiunea petei solare asupra magnetismului terestru nu este deci instantanee. Ea nu are însă viteză luminii, care re-

domeniul astronomiei nu poate face excepție. Fenomenele sunt tot așa de importante, ca fenomenologia. Fenomenele în sine, ar rămâne neînțelese fără de intervenția intuiției, raționamentului, calculului. Abia prin aceste ne putem avânta în univers, ca dascălul din satira lui Eminescu:

clamă 8 minute pentru a ne veni dela Soare. Acțiunea petelor solare pare că se propagă cu viteza de 900—1000 km. pe secundă.

Din faptele precedente câțiva fizicieni au tras încheierea că, transportul acțiunii dela pete la Pământ s'ar efectua cu mijlocirea corpusculelor de electricitate adecă de electroni svârliti de Soare, cum razele catode sunt svârlite de electricitatea tuburilor cu gaze rarefiate. Asta a fost ipoteza propusă din capul locului de Arrhenius.

Am crezut necesar să fac prima critică acestei teorii în April 1907. (*Acțiunea electrică a Soarelui* în „Revue des Questions scientifiques”). Spuneam atunci: „Fapte bine observate pot singure oferi punct de plecare pentru o teorie, care vrea să rămână. Când baza aceasta solidă lipsește, ca în teoria catodică a Soarelui, atunci nu-i pot ținea locul nici conjecturile, oricât ar fi de ingenioase, nici chiar verificările matematice, de multe ori iluzore.

De altfel, o obiecție principală s'a formulat contra teoriilor precedente din partea lui Schuster. Acest fizician nu crede că o emisiune directă a Soarelui, sub forma catodică ori sub altă formă analogă, ar putea furnisa energia ce se manifestă în furtunile magnetice. Emisiunea aceasta ar avea ca urmare firească încărcarea electrică pozitivă a Soarelui, în continuu crescândă, până ce s'ar opri brusc emisiunea. Ar rămânea neexplicabilă divergența câmpurilor magnetice ce se manifestă simultan în puncte depărtate ale globului terestru.

Arrhenius, care cu toate aceste era partisan al teoriei emisiunii catodice a Soarelui, fu constrâns a recunoaște el însuși punctul slab al acestei teorii. El recunoscu, că dacă Soarele nu ar emite decât particule încărcate negativ, acest

astru ar primi încurând o încărcare pozitivă enormă, și în virtutea acestei încărcări, el ar influența asupra traiectoriilor particulelor ce emite și ar termina prin a capta un mare număr din ele. În acelaș mod ar atrage și particulele cosmice emise de alte corpuri cerești. La urmă s'ar ivi o compensație între câștig și pierdere și realizarea unui echilibru electric. (*Proceedings of the Royal Society*, d. LXXII, p. 496.) Un fapt analog s'ar produce și în cazul, dacă astrul solar ar emite raze încărcate pozitiv. Încărcarea negativă crescândă al globului solar ar opri încurând această emisiune.

Emisiunea continuă de particule încărcate cu electricitate, de la suprafața solară spre planete, pare deci puțin probabilă. Dar cum faptul însuș al transportului de ini în vidul interplanetar nu este infirmat de observațiuni, este permis să admitem că Soarele e capabil, în anumite cazuri particulare, de a emite în spațiu particule încărcate electric, dar numai în intervale de timp limitate.

Efectiv, care este faptul demonstrat, care să ne permită a afirma că există o solidaritate de acțiune între pasagiul central al unei pete și o perturbație magnetică terestră? Demonstratu-s'a că trecerea unei pete prin meridianul central al Soarelui produce în mod necesar o perturbație electrică sau electromagnetică pe Pământ? — Nu, — Atunci pentru ce să afirmăm solidaritatea aceasta de acțiune?

Există, din contră, un număr important de observațiuni, cari demonstrează că perturbații magnetice terestre foarte intense s'au ivit, când nici o peată nu era vizibilă pe Soare. Și invers, trecerea unor pete importante prin meridianul central nu a provocat nici o manifestare electromagnetică.

Nu există deci corelațiune necesară între pete, trecerea lor centrală și perturbațiile terestre. Din parte-mi am constatat, ca și din Mémorie și alti observatori, că nu pasagiul petelor sau făcliilor dă naștere perturbațiilor magnetice, sau altor turburări terestre ori atmosferice, ci creșterile repentine ale activității solare. Aceste creșteri sunt cele mai de multor însoțite de augmentații rapide ale suprafeței petelor și făcliilor sau ale formației petelor nouă. Dar aceste fenomene optice pot foarte bine să nu se manifesteze!

E aproape cert, că petele și făcliile nu sunt decât rezultatul secundar al perturbațiilor electrice și electromagnetice solare al căror sediu este foarte probabil în afară de suprafața solară și verosimul la suprafața materiei coronale și în particular la extremitatea razelor coronale.

Dacă acțiunea electromagnetică a Soarelui emanază de fapt din extremitatea

unei svâcniri coronale, vom înțelege ușor de ce creșterile subite și variațiile de încărcare ce se produc pe Soare produc prin inducțiune electromagnetică fenomene de acelaș ordin în atmosfera superioară a Pământului, mai ales când extremitatea svâcnirii coronale trece prin meridianul central al Soarelui.

Dar acțiunea electrică a svâcnirii coronale nu e legată necesar de formațiunea de pete și făcii la baza sa. De altă parte s'a constatat, că țîsnirile coronale sunt inflectate pronunțat într'o direcție opusă mișcării de rotație a Soarelui. De unde rezultă că extremitatea activă a țîsnirii nu corespunde în proiecțiune verticală, cu centrul bazei sale, care este ocupat cele mai adeseori de o peată.

De aici se poate explica foarte bine că apariția unei pete la meridianul central nu corespunde inducțiunii electromagnetice provocată de extremitatea coronală. Efectul inducțiunii nu se constată decât mai multe ore după trecerea petei, adică în momentul când extremitatea coronală trece între Soare și Pământ.

Suprafața activă, din care emanează inducțiunea electromagnetică fiind foarte mică, rezultă că zona de acțiune, pe Pământ, e limitată la o fâșie îngustă de alură progresivă, cum de altmintrelea se și constată în momentul trecerilor de activitate solară.

Înălțimea svâcnirilor coronale deasupra suprafeței solare, precum și incurbarea lor, este totdeauna aproape de acelaș ordin de mărime. De unde rezultă, că întârzierea aparentă a acțiunii electromagnetice atribuită petei, este totdeauna aproape egală cu cifra aflată de 40—50 ore.

Iată faptul, care a lăsat să subsiste concepțiunea inexactă a emisiunii catodice provenind în partea cea mai mare din concordanța aproape constantă ce s'a găsit în iuțea transmisiunii ionistice a petelor solare până la Pământ.

Am văzut că imposibilitatea fizică a emisiunii catodice ori anodice trebuie să înlătore definitiv această teorie eronată. Totuși dacă cineva nu ar voi să admită teoria acțiunii coronale, ce am expus-o mai sus, s'ar putea găsi alte explicațiuni ale fenomenului.

Acțiunea electromagnetică a exploziilor coronale mi-se pare că poate explica toate particularitățile observate în timpul trecerilor, începând dela apariția bruscă a perturbațiilor magnetice până la variațiile rapide constatate în aceste perturbații.

Dar ar fi temerar a afirma ceva pozitiv în punctul acesta, înainte de a obține probele nediscutabile, cari ne lipsesc încă.

S'ar mai putea admite că transportul

încărcărilor în masa solară se efectuează începând dela cromosferă, sediul petelor, până la partea exterioară a coroanei, cu o iuțea relativ mică, d. e. cu iuțea maselor gazoase, ce-i servesc de suport. Dar distanța este mare, dela cromosferă până la suprafața materiei coronale, care se revelează în cursul eclipselor! Ea atinge mai multe diametre solare și înainte ca încărcarea, emanată dela peată, să fi atins suprafața exterioară a coroanei, se poate scurge un timp relativ lung, care ar putea ușor atinge 40—50 de ore. Abia după acest laps de timp acțiunea electrică se poate manifesta pentru noi în urma retardării cauzate de rotațiunea solară.

S'ar mai putea admite explicația dată de Lenger, care bazându-se pe fotografii de ale coronei solare, afirma că un car-

tegiu de acteroizi se interpune între Soare și Pământ și trecerea lor concordă unori cu perioadele de activitate solară. Se poate atunci, ca interpoziția acestui praf solid, să producă o întârziere foarte simțitoare în transmisiunea fluxului de inducțiune

Întârziere mare se mai poate produce în transmisiunea fluxului de inducțiune chiar și în regiunile superioare ale atmosferei noastre până la suprafața solului; în urma trecerii prin straturi heterogene aeriane, alternativ izolante și conducătoare.

Scurt, există destule explicații pentru pretinsa „întârziere” a pretinsei „acțiuni a petelor”.

Aceasta e ipoteza lui Nodon.

Gavril Todica

Muncitorul

tovarășe de trudă grea
mai jos nici că mai poți cădea ...
ce-s temnițele ciocotești
pe lingă iadu 'n care te topești! ...
simbria cu sudori de singe-agonisită
abia de-ți ajunge de pită ...

ferul cald îl frămînți, îl bați
pentru ciocoi, pentru magnați ...
isbești ... și scinteile trupul ți-l mușcă
în lungile ceasuri de trude
ca și funiile ude,
ca și patul de pușcă ...

Ca 'ntr'un iad te sbați, te istovești
subt roșiile scinteilor ploii
pentru hizi și pintecoși ciocoi
din Pesta și din București,
pentru trintori ce din munca ță și din oarba-ți supunere
își zidesc palate lângă Dâmbovița, lângă Dunăre ...

orice singeroase făr'delegi ai face,
mai jos nu poți cădea nicicând, ortace! ...

A. Cotruș

Minerule, te scoală!..

Minerule, te scoală! ..
dă-mi mina ta de smoală
și uită-te, uită-te bine
la mine ...

din ale traiului mine
ies dirz, încrunțat ca și tine ...
aceeași năpastă ne bate,
minerule, fratel ...

A. Cotruș

Caractere, usuri și obiceiuri ale Românilor din Carso

Pietro Kandler, cel mai mare istoric al nostru, care a rezumat și glorificat romanitatea iuliană, și căruia îi plăcea să fie înseris ca cetățean onorar între români din Carso, numiți de obicei *Cici*, a descris astfel caracterul acestui important grup etnic: „Cicio e de o rasă frumoasă, de statură nobilă, mlădioasă, ca persoană, șiret, foarte pătrunzător, gata să pușă mâna, activ, cu sufletul generos; cuvântul de a dat, l'ar ține și față de dușmani.

Pe timpurile lui Kandler se presupunea că *Cici* s'a găsit pe Carso istrian de 2000 de ani, descendenți ai vre-unei colonii latine, transplantate acolo, din Roma republicană sau imperială; nu se cunoșteau atunci documentele eșite mai târziu la lumină, cari dovedesc că populația română din Carso și din Valdarsa, a pătruns în regiunea noastră din peninsula Balcanică în 1300 și 1400 și constituie unul din atâtea grupuri ale anticei populațiuni latine formate întru început de legionarii prezidiurilor romane din Balcani, și că, apoi a fost prădată și împărăsiată de invazia slavă năvălită aici de pe stepele rusești.

Dela 50 la 60 mii

În cele șapte sate ale comunei de Valdarsa și la Seiane se conservă însă vechia vorbire românească; pe când în celelalte localități din Carso graiul latin s'a corupt tot mai mult în contact zilnic cu elementul ce se servește de dialecte slave. Dar și românii cari părăsiseră uzul limbei naționale se recunoșteau imediat după costumul particular de pănură aspră, cu jachetă cenușie și cu surtucuri fără mânici, cu nădragi albi pe șolduri; pănura țesută în casele române de țesători carnioli (altă grupare Iuliană ce merită să fie cunoscută prin caracteristicile sale, din care se coboară o parte din meșteșugari și din breaslă comercianților, din Istria internă)

Unde a fost părăsită moda specială de îmbrăcăminte, Românii au sfârșit prin a se confunda cu restul populației rurale, așa s'a întâmplat în teritoriul din Triest, din Cattinara, din Trebiciano, Basovizza, Opicina, Santa-Croce, pe Carso de Sesana, în Istria pedemontana, împrejur de Montona, Pinguente, Pisino, pe poalele lui Nevoso din zonele Clana, în Lippa, d'Elsane și în Timavo de sus.

Descendenții de viță română imigrați pe uscat, în Iulia vor putea ajunge la vre-o 50—60 mii, și poate și mai mult (fără a conta pe românii imigrați în Istria pe calea mării — Morlachi — cari se ridicau la 60 de mii în Seicento, se poate calcula câți pot să fie astăzi; și cu toate acestea, prin pronumele lor slave, și prin dialectul lor corupt au fost trecuți drept croați); dar în limitele mai înguste ale lui Carso din Raspo, zis și Ciceria, Românii nu trec de 10 sau 12 mii; și Seianezii și Valdarsanii ce mențin bine graiul latin, se ridică la 3000.

Carso di Raspo

Cu privire la Ciceria, în mod oportun, exorta Pietro Kandler ca acel teritoriu să se numească mai bine Carso di Raspo delà numele istoric al vechiului castel roman, cer, reînnoit în evul mediu, și numit de senatul venețian „Cheia apărării Istriei”, a fost delà 1394 și până la 1510 reședința comandai trupelor din toată Istria venețiană — afară de presidiul de Capo d'Istria, la ordinul căpitanului primar de acolo — și a tuturor forțelor armate supuse ordinului și siguranței publice în orașe, în pământurile și în câmpurile provinciei; tribunal militar și judecată de a doua instanță pentru unele delict.

Dărămându-se castelul Raspo, în timpul războiului din 1509 dintre Maximilian al Austriei și Veneția, comandantul militar al Istriei venețian, cu statul său major, a trebuit să se transfere în vecina Pinguente, dar el își păstra mereu neschimbat titlul de căpitan de Raspo până la căderea republicei în 1797:

Căpitanatul de Raspo, care a ținut 400 de ani, are o parte importantă în istoria a patru veacuri din stăpânirea venețiană în Istria.

Spiritul de întreprindere român

Și în Italia ca și în Balcani, Românii cu spiritul lor de întreprindere, s'au dat din primul moment al apariției lor la comerț și la transporturi, coborând pe drumul delà Pinguente cu catârrii lor Capo d'Istria, pe atunci o modestă piață comercială, spre a procura sare, ulei, peste, vin, pe cari le vindeau în Carniola și în Croația, transportând de acolo spre coastă grâne, făinășuri, și ferăii,

iar din propriile produse duceau brânzeturi, lemne, doage și alte obiecte lucrute din fag.

Preferinței căraușilor români pentru târgul bogat din Capo d'Istria se datorează și originea războiului izbucnit în 1463, între Veneția și Triest, hotărât să oblige traficurile din interior să încapă delà fortul său.

Prohibirea austriacă pentru importurile carniole din Istria Venețiană, obligă pe Românii din Carso să caute un alt sistem de muncă și atunci începură și apoi desvoltară industria și comerțul cărbunelui de fag și în acelaș timp se deteră întreprinderilor de contrabandă, venind astfel adesea în conflict armat cu soldații austriaci de graniță. Indrăzneți prin natură și cu sânge cald, acești descendenți de legionari, gata să mânăiască și cuțitul, considerară contrabanda nu numai ca o formă ilicită, nepermisă de comerț, ci chiar ca o întreprindere aventuroasă.

În raporturile între stăpânirea imperială, și aceea de San-Marco, desfășurându-se în lung ca o serie neîntreruptă de neplăceri, de guerile, de represalii, în cari populațiile de graniță trebuiau să fie neconținut armele la picior, comisarii austriaci se prefăceau că nu țin seamă de pirateriile oamenilor ce se refugiau în portul de Segua, de unde porniau să asalteze corăbiile venețiene din Adriatică, căpitanii venețieni din Raspo, apărau pe Cicii venețieni, cari năvăliau asupra diligențelor imperiale pe drumul delà Castel-Nouvo, atribuind aceste gesturi supușilor împăratului.

Cum contrabanda, în paguba Austriei, devenise o profesiune, profesie riscată, care obișnuia sufletele la lupte crude; așa brigandajul contra curierilor imperiali era socotit ca o acțiune patriotică, cu care autorii se laudau chiar.

Când apoi Triestul a fost proclamat porto-franco, contrabanda română găsi un câmp de activitate mai întins; și starea următoare perpetuă de război între ei și autoritățile de Stat austriace menține viu spiritul aventurier care împingea pentru orice nedreptate crezută, la alte represalii contra faimoșilor curieri imperiali.

Mândrie și îndrăzneală

Se întâlneșc ușor în brigandaj oameni români din Carso cu acelaș sentiment de independență, de trufie, de generozitate ca și în brigandajul abruzez, calabrez, sard.

Kandler, care și el a fost funcționar public păzitor de legi, de ordine, de autoritate de stat, a scris cuvinte de apărare pentru „atacurile Ciciilor, considerate

de ei ca „bravade în cari ținând piept forței armate își expuneau viața pericolului; și a respins ca un ultraj nejustificat judecata celor ce confundau acele infrațiuni cu asasinatul.

Mai mult decât odată Austriacii și-au răsunat fără milă contra jafurilor române comise contra curierilor imperali spânzurând sau împușcând pe cei vino-vași, cari le cădeau în mână. Dar românii, cari nu știau ce-i lașitatea înfruntau mereu moartea fără frică. „Cicio — a observat în această privință Kandler — privește în fața morții cu ochii hotărât și când se întâmplă să fie spânzurat sau împușcat în spațe, nu scoteau un țipăt de durere, nu cereau prelungirea scurtelor ore destinate suplicului; dimpotrivă cerând sincer iertare lui Dumnezeu și făcând actele de creștin înaintea morții, ceea să fie executat.

În privința curajului și virtuților militare ale românilor carsici, Kandler a adaogat: „Cicio intră bucuros în armată și devine bun soldat; recrutul nu se tânguește sau plânge când îi vine rândul și nici nu se sustrage tragerei la sorți; odată soldat se luptă vitejește, cerând anume căruș corp să fie destinat; servește cu plăcere în cavalerie.

Ultimul doge

Când a năvălit Lombardia și în șesurile venețiene și frinliene, victorioasa armată revoluționară a generalului Bonaparte, Brescia și Bergamo s'au răsculat contra stăpânirii venețiene proclamându-se republici democratice, în primăvara lui 1797 și ultimul doge al oligarhiei în agonie, Ludovic Mani a invitat pe supuși la un jurământ de credință. Și românii din Carso di Raspo, reuniți în satele lor au hotărât în unanimitate să-și trimită reprezentanții la căpitanul din Raspo să-și exprime „respectuoasa supunere și forma lor de devotament către republica adorată venețiană”, și au prestat în mod solemn acest jurământ: „Jurăm în fața lui Dumnezeu cunoscător al sufletului omenesc o necîntită credință oferind viața, averea și sângele Serenismului Principe, sub a cărui dulce stăpânire dorim cu toată ardoarea să trăim și să murim.” Și dogele la 12 Aprilie, mulțumind în numele senatului, a comunicat românilor carsici, „că oricând vor fi priviți cu deosebită dragoste”.

Oameni de lume

Deși sunt șaptezeci de ani, de când Kandler a studiat și a descris pe românii din Carso, cari atunci erau lipsiți de orice școală și prin urmare nu știau nici să citească nici să scrie, cu toate acestea ei îi arăta ca „oameni de lume”, grație

istețimei lor deschise: „atenți, curioși, vorbăreți având ochiul ager, urechia ascuțită”; el a observat la ei curățenie studiată, în haine, în pieptănătură și în aptitudine. Nu pare că bărbații ar avea prea multă credință în virtutea sigură femeiască, pentru a cărei protejare nu sunt dispuși să vorbească obscenități, nici să călătorească noaptea cu căruțe încărcate cu cărbuni, fără privire la sex. Cicio, este om de lume.

Nu știu să citească, dar pun să li-se citească la Triest, pasajii din jurnalul „Diavoletto”, care le atâță curiozitatea.

Nu se ocupă de politică deși nu ignorază anume lucruri mai isbitoare.

Afacerile guvernului lor provincial și districtual le cunosc la zi, așa că oricare din ei s'ar putea prezenta în Dietă și ar putea să intre în discuție. Dar Cicii sunt oameni înțelepți în anume lucruri, sunt oameni de lume. N-am observat că ei și-ar iubi prea din cale afară munții, ei critică prea mult orașul, spre a se atașa de el ca fagii.

În ce privește îmbrăcămintea istoricul nostru a observat atât la bărbați cât și la femei că ei cedau impunerilor modei. Acum costumele vechi nu mai sunt purtate de cât de bătrâni și mai cu seamă la ocazii solemne. Femeile se mulțumeau și în trecut cu o cămașă și un surtuc care nu ajungea decât până la genunchi, azi și pe Carso di Raspo fetele țin moda orășenească, ele n'au făcut altceva decât să adauge la cămașuța și surtucul foarte scurt — azi, firește, cu tăietură modernă — ciorapii de mătase și pantofii cu tocuri înalte.

Dar dispariția progresivă a costumelor vechi după începuta corupere a graiului, și pe Carso di Raspo, cum s'a întâmplat și împrejurul Triestului, Fiumei, în Istria premontantă și în Timavo de sus, amenință să suprimă ultima distincție de neam, de aceea s'a săvârșit tocmai la vreme integrarea Italiei ca să scape acest mănunchi de neam latin din cufundarea în slavism.

Azi instrucția curat italianescă a noui generațiuni reaprinde în populația română din Carso conștiința originii sale latine de care se simte cu bună dreptate tot mai mândră și viguroasă.

„Il Piccolo di Trieste”
20 Mai 1928.

Românii din Carso di Raspo la Triest

Românii din Carso di Raspo — între Taiano și Mont-Aquila, între linia ferată dela Pinguente și drumul spre Castelnovo — păzesc turmele, vânzându-le lână, fabrică țesături de oasă; cultivă o industrie casnică tradițională cioplind din lemn de fag cozi de ciocane, sferturi de

cercuri pentru roțile de car, laturi de oiște, cozi de lemn pentru sape și alte obiecte pentru fierari și căruțași; dar cu deosebire se ocupă cu arderea fagului spre a-l reduce în cărbune de lemn pe care îl vând la Triest și în orașele istriane.

Păstorii lor coboară în fiecare an să ierneze cu vitele lor în pășunile dela Pola, Rovigno și Pirano, unde unii și-au luat locuințe stabile.

Una din caracteristicile mai curioase ale vieții din Triest în tot secolul trecut era furnizată de cărbunarii cici în costum, cari umblau însoțiți de femeile lor cu carele cu cărbuni strigând pe toate străzile orașului din când în când: „Carbuna! carbuna!” apăsând a doua vocală închisă a fiecărui cuvânt și pe cea finală a celui de al doilea cuvânt. Chemați ei se urcau în casă și predau cărbunele după măsură în vase de jumătate hectolitri, sau de un hectolitru, oferind și aschii de lemn pentru aprins focul.

Fiecare dintre ei avea asigurată o cliențelă obișnuită; unii din ei chiar se stabileau aci; își procurau cărbunele dela consătenii cari-l aduceau în oraș și îl vindeau pe cont propriu.

Un episod istoric

Cântărirea comună se găsea până la 1905 pe piața Fânului în dosul cazărmei, la locul noului palat de justiție, acolo se întâlneau în fiecare dimineața cărbunarii producători și cărbunarii negustori și vânzătorii cu mărunțișu sau pe terenul Ralli, în apropiere de grădina publică, aci funcționa un cântar particular al firmei Cimadori.

Dar în ochii cetățenilor erau de obicei carele de cărbuni cici și cu cântării lor, care în timpul zilei câte odată chiar și noaptea, poposeau în fața cazărmei mari, împrejurul fântânii mari. Până acum 40 ani, actualul centru orășenească de lux din strada Carducci și din piața Oberdan era considerat încă la periferia orașului și purta numirea de calea Torrente și piața Cazărmei; aci catării cărbunarii români își consumau curajul și se odihneau în așteptarea de a se urca iar pe Carso; pe carele negre de praf de cărbune și îngrămădiau sacii goi între fânul de rezervă pentru animale.

Pentru românii de Raspo, acea piață devenise un adăpost obișnuit în tot veacul al XIX-lea și ei o botezaseră cu numele unui târg al lor, numind-o piața di Mune.

Pe unul din carele românilor, aliniați în piața Cazărmei, s'a urcat într'o seară călduroasă de vară din 1865 un băiețel sprinten blond, de șapte ani, fără ca cineva să bage de seamă; și aruncându-se pe fân a adormit acolo. Cărbunarii ro-

mâni îl descoperiră abia când ajunși pe deal, s'au urecat în car. Bărbați și femei se luară la întrecere să-l mângăie cu dragoste. Micuțul nu se sperie deloc că se găsește în mijlocul unor fețe noi, de parte de casă; se arată vesel de bunăvoința lor și, întreat, el răspuse că i-ar plăcea să rămână în munții lor. Populațiunea română din Raspo, își dete seamă că vede în micul rătăcit, blond, frumos și surăzător ca Isus copilul, și îl copleşe de mângăieri. Parohul trimise știre de găsirea lui unui ziar din Triest, și mama copilului speriată sbură să-și-l ia, mulțumind și binecuvântând cu lacrimile în ochi pe acei oameni buni cari l-au tratat ca pe un fiu al lor și strângându-l la piept și l-a readus la Triest: copilul oaspe al românilor din Carso a fost Guglielmo Oberdan, înălțat apoi la gloria de martir pentru unitatea Italiei.

Piața Furagiilor

Până în veacul al XVIII, înainte de a se completa orașul peste vechile ziduri, dărâmate în acest scop, catării românilor, ca și animalele și mijloacele de transport, a tuturor oamenilor dela țară și a muntelui se adăposteau în afară de poarta „di Riborgo”, în locul unde azi se poate zice că este mijlocul bulevardului.

Treptat, treptat, ce s'a dezvoltat orașul, târgul cărbunilor, lemnului, furagiilor s'a tot îndepărtat mai departe, spre periferie, de douăzeci și trei de ani el a fost așezat la Montebello, de unde curând va trebui poate să-și schimbe din nou locul, nu numai construcțiilor de edificii de locuire, și a terasamentului nouilor străzi.

Aci se coboară zilnic cărbunarii români cu marfa pe care le-o procură consădenilor revânzători și alți negustori, firește nu în baniți, ci la cântar: cărbune, bețe pentru sobe și lemne de lungime de un metru pentru cuptoare. Ei pleacă de acasă dimineața, câteodată la 5, se opresc la Bsovizza, noaptea dela 17 la 18 de cu seară și până la 3 sau patru dimineața, odihnindu-se și lăsând să se odihnească vitele; apoi reiau drumul și ajung la târg la Triest după alte trei ore de drum.

Plasându-și cărbunele și așezându-și catării în scaun, își fac diferite cumpărături din oraș, și pleacă apoi îndărăt spre 14; pe drum, la reîntoarcere se opresc la Erpelle, de unde pleacă mai departe noaptea spre 2 sau 3 și ajung acasă la 9 sau 10, după 2 zile de lipsă; așa că dacă au pornit la drum de vineri dimineața, termină Duminecă.

Afară de Români, cobor la târg dimineața, din Montebello „muntelui” sau

„bercinii”, din zona deluroasă dintre drumul delaCastelnouva și Timavo de sus. Timavesii și postumianii, numiți în trecut „cragnoloni” pentru că districtul lor ținea administrativ de Cragno, și ei aduceau cărbune, dar și de lemn de tufan și de plop, nu numai de fag, la care se limitează Rumânii din Carso di Raspo, și trase de cal și bou, pe când carele Românilor sunt trase de obicei de trei catări, afară de cei din Mume, cari înhamă cai; nu lipsesc nici istriani și frinliani cu fân și pae, așa că piața furagiilor între 6 și 7 dimineața, oferă o mostră pitorească de neamuri rurale iuliane, cari sosesc cu carele lor; se pun în trei rânduri, după cum aduc sau lemne, sau cărbuni, sau fân; contractează afacerea cu negustorii și mijlocitorii, apoi lasă să se cântărească carele și duc marfa în oraș la depozitul cumpărătorului. Pe când se desfășoară toate aceste operațiuni, puțin mai departe spre alelele hipotromului, plutoane de recruți sarzi, se exercită în marș, și la manipularea puștei, după comanda căprarilor, sub supravegherea unui ofițer.

Negustor și vânzător en detail

De când s'a oprit la Triest, comerțul ambulant de cărbune și de lemne de ars, unii Români și-au deschis prăvălii în diferite mahalale, unii sunt de 50 de ani, și mai mult, alții s'ar fi stabilit la oraș în secolele trecute, dacă chiar din veacul al XV-lea se găsea la Triest o familie Cicio, care pe atunci se scria după obiceiul venețian „Chicchio”, care reprezentată de unii din ai săi chiar în consiliul comunal, a fost înscrisă în lista patricienilor.

La Triest sunt cam 100 de familii române din Carso di Raspo, care se ocupă cu traficul cărbunelui și a lemnului, de la vânzarea en detail și până la comerțul engros; unii din acești români au ajuns prin darurile lor de iscusință și de speculație, la o poziție economică însemnată. Chiar de pe timpul lui Kandler, după cum scrie el, raspigianii s'au distins la Pola în speculațiuni de terenuri în furnituri pentru marina de război, când s'au început lucrări de locuri întărite și în comerțul lânii. Aproape în toate orașele istriane se găsesc vânzători cărbunari, cu măruntul, de origine română.

Unii Români din Carso emigrați în America, s'au îmbogățit nu numai cu negoțul de cărbuni și de lemne, dar și cu hoteluri, restaurante, măcelării, negoțuri de manufactură.

Românii din Carso di Raspo, domiciliați la Triest păstrează între ei mereu vii, relațiunile și prietenii lor, se unesc

bucuros cu legături de rudenie, se sprijinesc între ei locuind chiar în aceleași mahalale orașenești, ei își dau regulat întâlnire, în fiecare Duminecă dimineața în piața San Giacomo cei mai mulți dintre ei iau parte cu evlavie la liturghii, tinerii preferă jocurile de popice, în grădinile celor trei birturi situate pe piață, sau în apropiere.

Intre ei sunt unii cu sentimente sincere naționale italiene; dar influența nefastă a preoților și dascălilor croați, singurele persoane instruite pe cari în trecutul apropiat le aveau în satele lor, n'a putut să rămână lipsită de orice eficacitate și probabil că și acuma preoții de pe Carso di Raspo continuă să fie croați.

Am fi foarte veseli dacă aceasta n'ar fi adevărat.

Cu toate acestea în nici un Român din Carso nu s'a întunecat cu totul conștiința originii sale latine: proba cea mai evidentă e oferită de dialectul latin ce se vorbește încă la Seiane și Valdarsa.

Redeșteptarea conștiinței române

A reinvia mândria originii latine în elementul român, atât în cel ce locuiește în Triest, cât și mai mult, în mulțimea ce trăiește și lucrează din greu pe Carso di Raspo, este o datorie ce privește pe primari și pe învățătorii acelei zone, și am vrea să mai adăogăm pe preoții bisericii române, care ar trebui să simță bucuria cea mai legitimă în restituirea acestui nucleu din neamul nostru, care a îndurat atâtea suferinți în țări streine, redându-i limba latină, în toate funcțiunile cultului. Președintele și pe secretarii comunali, oficianții de stat civil, îi privește patrioțic misiune de a promova, cu sfatul lor, predilecția numirilor curat române în alegerea numelor copiilor.

La 10 ani de la îmbrățișarea din partea Romei ai acestor fii ai săi, cari cu toate nenorocirile și-au păstrat în adâncul sufletului lor o reamintire de dragoste pentru antea mamă, pe când tinerii de 12 ani sunt crescuți toți învățând noțiunile științei numai în „idiomă gentilă, sunătoare și pură”, acțiunea educatoare trebuie să se desvolte în Carso istriani și carmaric, în așa mod, încât acei țărani să trebuiască să se considere ca întâi născuți ai lumii și să reclame prin urmare onoarea de a fi declarați ca păzitori atenți ai primei părți occidentale a Italiei.

Spirite generoase și valoroase, Români se vor simți măgulii de încrederea particulară ce le va da Roma, pentru virtuțile eroice moștenite dela străbuni și se vor dovedi vrednici de credința și disciplina anticilor legionari.

„Il Piccolo di Trieste”,
27 Mai 1928.

Pomăritul în ținutul Hălmaგიului

Până în prezent pometurile nu ocupă terenuri deosebite de celelalte culturi, pomii cultivându-se prin grădinele și livezile cu iarbă și împreună cu cerealele prin arături, iar prunii și cireșii chiar și prin pășuni.

Nu s-a făcut mai nou număratoarea pomilor. O statistică mai veche din 1896, arată: 12886 meri, 4314 peri, 2897 cireși, 1047 vișini, 41892 pruni și 4645 nuci. Deoarece propagandă pentru intensificarea pomăritului se începe numai dela 1891, când un trimis din ministerul agriculturii stabilește pentru fiecare regiune soiurile de pomi nobili, ce au să se introducă, mai apoi când în anul 1894 se votează articolul XII de lege, care obligă fiecare comună să-și înființeze pepinieră comunală, în urmă prin deschiderea căii ferate la anul 1896, într'un răstimp de 23 ani, până la izbucnirea războiului pomăritul a progresat considerabil, așa că astăzi numărul pomilor este cel puțin de trei ori mai mare decât cel arătat la 1896.

Este greu de socotit producția totală a fructelor, căci nu se ține seamă de Cantitatea ce se produce și de ceace se consumă pe loc. O evaluare aproximativă se poate întreprinde numai urmărind cantitățile ce se ofer spre vânzare, cari sunt mult reduse față de cele ale producției.

Pe baza cunoștințelor mele, consultând localnicii și pe negustori, am socotit că în ținutul Hălmaგიului, într'un an de roadă se produce aproximativ: 25230 măji metrice de mere, 16600 m. metr. prune și 3220 măji metrice de nuci.

Adeca, în vagoane de câte zece tone: 252 vagoane mere, 166 vagoane prune și 32 vagoane nuci.

Nefiind introduse cuptoare sistematice pentru uscarea fără fum, merele și perele se uscă în „coșare” cu fum, conservându-se ca „poame”, pentru consumul propriu. Astfel preparate, dacă se și oferă în cantități neînsemnate spre vânzare, nu pot susține concurența cu produsele introduse în comerț ale Bosniei.

Până când merele se valorizează numai în stare proaspătă, aproape întreagă producția de prune se transformă în țuică și magiun, extrăgându-se dintr'o recoltă, ca cea amintită, aproximativ 15—16 vagoane de țuică (una sută cincizeci până la una sută șazeci mii de litri) și 4—5 vagoane magiun.

Ținutul Hălmaგიului este patria fericită a pomilor fructiferi, condițiile de sol și climă sunt atât de favorabile încât pomul crește de sine și în stare săl-

batieă prin păduri, prin gardurile de spini, pe coastele râpelor, pretutindeni, începând de jos din văi și până la înălțimi de 600—700 metri. Ceeace denotă însă mai bine însușirea de regiune proprie pomăritului, este faptul că omidele păduchii de sânge, nu atacă pomii, cari afară de gunoitul și scormonitul pământului din jurul lor, nu reclamă nici o altă îngrijire. Importându-se altoi de prin pepinierele statului dela câmpie, am observat pe alocurea înainte cu ani apariția păduchelii de sânge; spre norocul acestui ținut, mulțumită probabil climatei de aici, mai răcoase, acest flagel s'a localizat de sine.

Spre deosebire de câmpie, unde pomii cresc repede și pier tot atât de repede, neajungând o dezvoltare completă, iar fructele lor se înviermănoșează, căzând înainte de coacere; aici tulpinele pomilor se dezvoltă încet, formând coroane uriașe, sunt trainice, și păstrează fructele până la deplină maturitate. Indesebi varietățile locale de meri și nuci țin cât două generații de oameni.

Cât privește fructele ele au aromă și gust neîntrecut, cu care fructele dela câmpie nici nu se pot compara. Asemenea se conservă bine și în stare crudă. În podgoriile Aradului, se produc multe cireșe, frumos dezvoltate, variate ca formă și culoare, însă numai acela cunoaște savoarea cireșei, care a gustat vreodată „moacrele” dela Lunșoara, Brustari, Groși, ori chiar cireșele semisălbatiche de aici, mărunte, pietroase și foarte concentrate ca gust. Tot așa și merele, ne mai vorbind de nuci, cunoscute în comerțul din străinătate chiar. Nucile dela Brad, Hălmaგიu și Vășcău, deși nu mari, dar foarte bogate în conținut de oleiu, se exportă mai ales în Germania și în America.

Asemenea este de calitate superioară țuica de prune, ce se destilează în cantități mari. O specialitate a ținutului este țuica de cireșe, pe alocurea se mai fierbe și țuică de „coarne” (dân fructele arbustului Cornus mas, ce crește în stare sălbatică, azi prin desfelinirea coastelor, în pieire).

Se cultivă meri, pruni, nuci, cireși, mai puțin peri, vișini gutui și pierseci. Pentru valorizare contează: merele în stare crudă; prunele ca țuică, magiun și mai puțin crude, și nucile.

Soiurile de mere indigene sunt: perești, albe, acre, mustoase, mărinești, dungoase, sălcii, verzi, cuptoarești, mistrețe, bulzenești, ș. a. Dintre aceste, remarcându-se prin calități distinse, se mai mențin în

cultură numai pereștile (cormoșe), mustoase, foarte trainice, se țin în stare crudă până vara și bulzeneștile, mărunte, dar de un gust escelent.

S'au introdus pe cale de propagandă și acimatizat perfect soiurile: șiclane, rane, parmene, Török Bálint, batule, mașanschi. Șiclanel au fost aduse sub ocupația turcească, de către turci, s'au răspândit însă din comuna Șicula de unde și-au primit numele.

Cele mai bune prune sunt „bistrițele”, care se pot usca, se pot destila în țuică, se pot prepara cași magiun, ori consuma în stare crudă. Bistrițele nu priese însă în toate regiunile, mai sunt apoi prune carandene, grașițe, potrivite numai pentru țuică, grașițele și pentru magiun.

Cireșele „moacre”, mari, cu mușchiul vârtos, foarte concentrate ca gust, deși stând deasupra oricărei concurențe; nu contează la valorizare, nefiind organizat transportul rapid precum și metodele de ambalaj potrivit.

Nucile, suportând transportul oricât de îndepărtat, cu ele se face comerțul cel mai întins, și se exportează în străinătate.

Pomăritul nu este la fel răspândit în întreg ținutul, ci variază după nuanțele de compoziție ale solului, situația înclinării terenurilor față de soare, atitudinea acestora, condițiile de umiditate și tradiția de îndeletnicire a populației. Astfel condițiile de propășire ale pomăritului variază chiar și în cuprinsul aceleiași comune.

Dacă mărul și prunul, mai ales prunul carandău, dominează în întreg ținutul, nucul se menține exclusiv în terenuri puțin pietroase, pe lângă cursul pârâielor, se înalță bucos și pe coastele dealurilor; dacă solul este puțin pietros și are soarele în față. Se observă imediat după aspectul pomului care este terenul prielnic nucului. În terenurile potrivite, se dezvoltă repede, chiar în primii ani armica lăstării de aproape un metru lungime, până când unde nu prieste, abia vegetează, și în 15—20 ani piere, după ce și-a îngroșat numai puțin tulpina, fără să-și fi putut dezvoltă coroana. Așa s'a întâmpiat în pometurile fostului dascăl, Petru Mager din Bodești; în vreme ce merii sădiți de odată cu nucii, au ajuns o dezvoltare completă, nucii se găsesc azi după 20 ani, împilati și pe sfârșite. Interesant, că în aceea comtină, în crângul numit „Lupști”, la câteva sute de metri distanță și mai sus cu vre-o 30—40 metri numai, fiind atât vână de pământ, mai pietros, nucul sburdă în dragă voie.

În comunele de jos, dela gurile văilor, unde terenurile sunt mai accesibile și pentru cultura cerealelor, pomăritul este

mai puțin dezvoltat, așa îi Leasa și Leștioara aproape nu există pomi. Sunt puține pometuri încă și în comunele Ochiuri, Țarmure, Ionești, Poenariu, Țohești, Tisa, (afară de crângul Paragine), Vărfurile, Aciuța, Dumbrava, Budești.

Pomăritul este mai dezvoltat în comunele Hălmăgel (în deosebi în cătunul Sârbi), Lunșoara, Brusturi, Lazuri și Groși, unde priesc de minune toate soiurile de pomi, inclusiv nucii și moerii.

Cazane de fier rachiu se găsesse în fiecare comună, iar proprietarii acestora sunt obligați să declare cuantumul realizat. Conform acestor declarații aflătoare la percepția din Hălmăgiu, am constatat că în cursul anului 1927 s'au fierit 156 mii litri de rachiu, partea covârșitoare din prune, mai puțin și de cireșe, adică mai bine ca 15 și jumătate vagoane de câte 10 tone.

Cum, cantitățile de 60 litri de fiecare persoană masculină trecută de 21 ani ale producătorului sunt scutite de taxe, fiscul a încasat impozite de „producție” și „consum” după 107465 litri, conform relațiilor aceluiași oficiu. Bine înțeles, controlul riguros de impozitare se poate exercita mai cu succes numai asupra cantităților ce se pun în vânzare și se exportează, prin urmare cantitățile declarate indică la tot cazul minimul producției reale.

Rachiul fierit odată merită exportului are o tărie de 25—30 grade alcool, se fierbe însă și de două ori, „întors”, de câte 50—60 grade.

Cel mai uzitat procedeu pentru procurarea cerealelor, este schimbul poamelor pe bucate. Precum își încarcă moțul alpin ciuberele, așa moțul dela Hălmăgiu își încarcă căruța cu poame și o pornește „în jos”, după bucate. (Moțul alpin zice „la țară”). Cătreerea satele dela câmpie și schimbă poamele pe cereale, cam în părți egale, mai rar vinde și pe bani, pe cari cumpără iarăși cereale. Un drum ține 2—3 săptămâni, și pentru 6—7 măji fructe, se aduc acasă cam tot atâtea bucate.

În felul acesta, cultura pomilor este aici cu mult mai rentabilă, decât agricultura, căci aceeași suprafață cultivată cu pomi, aduce cel puțin de trei ori atâta venit cât ar aduce o cultură de cereale.

Dușmanii pomilor tineri sunt vitele cornute, caprele și iepurii, cari rod scoarța și mlădițele merilor, perilor și a prunilor. Perioada critică a pomului este „până scade dela vite”. Foarte „otrăvitoare” este rozătura de iepure, care iarna roade scoarța crudă a tinărului pom de jur împrejur, nimicindu-l fără remediu.

Am văzut în unele comune un procedeu original de combatere a acestui inconve-

nient. Se știe că de-alungul văilor, pe lângă cursul apelor se îmbulzește arinul, care crește foarte repede. Ajuns la o dezvoltare când trunchiul arinelui poate fi de folos, se taie, butnucul de arine descompunându-se repede, în jurul lui dau puietii din rădăcini, cari formează un tufiș des.

În mijlocul acestui tufiș, în humusul format din trunchiul arinelui mură, se

sădește prunul, care hrănit de butnucul în descompunere, păzit și umbrat de vâstarii noi ai arinului din jurul lui, lăsându-se pomul liber.

Procedura aceasta ingenioasă, ar trebui aplicată pe o scară cât mai întinsă, extinzându-se și asupra nucului, a cărui zonă prielnică o formează tocmai terenurile pietroase ale văilor.

Traian Mager

PROBLEME ECONOMICE

Un congres al drumurilor

În timpul războiului, precum și în timpul inflației de după război drumurile au fost uzate foarte mult, iar reparaturile abia se mai făceau. Urmarea a fost că drumurile s'au ruinat într-o măsură cum nu s'a mai pomenit în timpurile nouă. Avântul pe care l-a luat automobilismul a contribuit la o și mai cumplectă ruinare a drumurilor.

Vehicolul modern constituie de fapt o amenințare serioasă pentru drumurile noastre de macadam, sau de orice alt pavaj cu pietre cubice. Curentul care se produce sub caroserie, precum și efectul roților ruinează repede drumurile.

Problema timpurilor noastre este deci: cum se pot salva drumurile vechi macadamice, averea aceasta națională, de mare importanță, ca să poată rezista noilor mijloace de locomotaune? Problema aceasta este studiată și urmărită în toate statele civilizate mai ales dela 1928 încôace, simțindu-i importanța atât din punct de vedere economic cât și din punct de vedere strategic. În Anglia, Franța, Germania și Italia se duce o campanie viguroasă a presei pentru refacerea drumurilor.

Se atrage atențiunea cetățenilor asupra importanței chestiei, animând inginerii la studierea problemelor nedeslegate și actuale.

În anul 1928 s'au început congrese și expoziții de drumuri în toate statele mai importante. În aceste congrese și expoziții oamenii de specialitate au prezentat rezultatele studiilor și experiențelor făcute.

La congrese s'au adunat ingineri specialiști de șosele având ocazia să desbată problemele și patentele actuale în legătură cu regenerarea rețelelor de drumuri cu luarea în considerare a vehicolului nou cu tracțiune mecanică a automobilului și a camionului.

Congresele internaționale, cari se țineau tot la doi ani nu erau de ajuns pentru a urmări de aproape această problemă importantă. Numărul sistemelor de pavaje și mașinilor noi pentru edificarea șoselelor a crescut considerabil. Din acest motiv statele singuraticie au favorizat ținerea unor congrese naționale. Simțind importanța acestor congrese Ungaria a organizat la 4—5 Mai anul curent în Budapesta, odată cu târgul de mostre, primul congres al șoselelor. Congresul a fost aranjat de către Asociațiunea generală a inginerilor și arhitecților din Ungaria. Târgul de mostre avea secțiua specială a șoselelor, voind a da ocaziune și antreprenorilor pentru expunerea materialelor și diferitelor sisteme de îmbrăcăminte de șosele precum și a mașinilor actuale.

Toți inginerii de drumuri ai statului au fost obligați să participe, astfel că numărul participanților a fost de cca 500. Importanța congreselor se constată numai dacă ne gândim, că nici oameni de meserie nu sunt cu totul lămuriiți asupra evenimentelor anilor următori în branșa șoselelor moderne. Cred că, din acest motiv, conferențiarilor se ocupau cu chestii și probleme deja bine cunoscute. Așa congresul avea un caracter de orientare.

A fost nevoie deci să se repete în congres și multe lucruri deja bine cunoscute celor întru câțva inițiați. Dar s'au spus și lucruri noi, au fost concluzii și indicațiuni importante. Îndeosebi au fost apreciate expunerile asupra drumurilor în silicați, ciment-macadam și beton. Despre problemele noi ale drumurilor și despre noua lege a șoselelor publice am auzit vorbe serioase și utile. Restul prelegerilor, despre diferite sisteme de asfaltare, împregnarea suprafeței bituminoase, folosirea gudronului la re-

generarea șoselelor macadamice legate cu apă, pavajări cu piatră cubică, toate aceste clarificau chestii bine cunoscute.

Conferințele au fost completate prin cercetări de laborator, în cursul cărora s'au putut face constatări de fapt foarte instructive. În Ungaria se dă o luptă aprigă între întreprinderile de ciment și asfalt. Cimentul pretinde a fi favorizat ca material indigen.

Într'adevăr drumul dela Nyergesujfalu construit de un an în ciment a fost găsit în perfectă stare de rezistență. În schimb pe șoseaua de probă dela Pest-Szent Lőrincz porțiunile din macadam cimentat și terasat s'au prezentat într'o stare deplorabilă. S'a văzut că drumurile din ciment nu reușese la întâmplare, ci numai dacă sunt construite după toate cerințele, îndeosebi e de mare importanță ca raportul cantității apei și amestecului să fie foarte corect. Sunt de recomandat mașinile americane de amestec. Fără un Finischer greu va reuși un drum de beton. Porțiunile de asfalt ihect, topea și asfalt macadam de pe șoseaua de laborator, către Pestszentlőrincz, suportă bine povara mare și variată a vehiculelor cu tracțiune mecanică și animală. Municipiul Cluj are în strada Barîțiu o îmbrăcăminte de șosea din asfalt comprimat sintetic, care se prezintă până azi ca acceptabil.

Drumurile făcute cu gudron au fost găsite în proastă stare. Și acest material cere o deosebită îngrijire. Nu corespunde pe deplin decât gudronul din cărbuni de piatră liber de materii volatile, precum și de apă cu viscozitate și ductilitate specială. În Anglia și Germania gudronul dă rezultate perfecte, dar e un gudron special pentru șosele, resistând la transporturile grele. Aceasta datorită personalului tehnic experimentat.

Avantajul gudronului se arată numai în acele state unde e exportat și sunt bogate în cărbuni. În acest caz materialul cât și manopera nu trebuie importată și bugetul statului nu se influențează prin importarea materialelor străine. Sumele investite în drumuri rămân în țară.

Drumurile asfaltate sunt igienice, estetice, durabile și nu reclamă cheltuială prea mare. Se aduce obiecțiunea că nu resistă la poveri prea grele și că materialul importându-se din străinătate ar fi de evitat pentru motive de economie națională. Dar se știe că bitumentul intră abea în proporție de 10—13/100 în materialul drumurilor asfaltate, astfel aceasta proporție ar putea fi suportată de economia națională. Pentru România aceasta obiecțiune cade, având în vedere

că bitumul dela Derna (Jud. Bihor) este de prima calitate.

Drumurile și străzile de macadam, bogate în praf pot fi învelite foarte bine cu bitumen sau cu gudron prin manipularea de suprafață sau penetrație. În orașe din punct de vedere igienic nu poate avea loc un macadam de apă fără o penetrație sau manipulare de suprafață. Străzile pavate cu bolovani de râu, sunt cele mai rele, neestetice, fără igienă, nu sunt durabile, astfel că nici într'o comună mai mică nu ar fi iertat a se folosi acest pavaj. Numai un avantaj are, — este efitin, dar numai relativ, deoarece costul întreținerii este destul de împovărător. A fost prezentată în lucru o mașină Ammann pentru asfalt ihect, asfalt cu nisip. Din materiale s'au remarcat: Prevlite Lake Asfalt S. A. (Magyar Asfalt S. A.), Shen Asfalt S. A., (Mexfalt), în ale căror săli de expoziție s'au aflat graficoane, tabele prețioase precum și bucăți tăiate din pavage vechi făcute de firmele numite.

Au fost reprezentate și cariere de piatră cubică, grănit, bazalt, trachit și rămâne bine constatat, că tot piatra cubică ne dă materialul suveran pentru străzile de rezistență mare. Mai ales în țările bogate în pietre, acest material nu se poate pierde. Importanța pavajului de pietre cubice legat cu materiale bituminoase are rezistență și în contra vehiculelor cu motor. Participanții congresului au mai văzut un lucru pe șantier: executarea asfaltului Sheet (Mașina Ammann și un compresor cu motor) o mașină pentru pregătirea terasamentelor, executarea manipulării superficiale cu bitum și gudron a șoselelor cu macadame, lucrări în curs cu „Kiton”. Ceeace e de mare folos pentru fiecare inginer de șosele.

Drumurile noastre de prezent sunt într'o stare deplorabilă. Bugetele nu le răsfață. Problema drumurilor se va pune și la noi în mod irezistibil, fiindcă o re-

șea sănătoasă de drumuri este baza unei vieți economice moderne. Atrăși în curentul internațional vom fi nevoiți să refacem, conform cerințelor moderne, cel puțin porțiunile noastre care au contact cu rețeaua de drumuri de importanță internațională, căci nu ne închipuim că ne-am putea izola de restul lumii. Ca să putem face față problemelor, care ne așteaptă, inginerii noștri și constructorii de drumuri ar trebui să viziteze congresele și expozițiile de specialitate și să profite de experiențele bogate și variate cari li se oferă la atare ocazie.

Se impune o propagandă intențivă pentru regenerarea șoselelor noastre: folosul congreselor internaționale nu poate fi desconsiderat și studiile care se fac nu se pot îndeajuns aprecia. Ar trebui ca statul să trimită ingineri specialiști pentru studierea problemelor cari sunt în legătură cu șoselele moderne.

Revoluția care intenționează regenerarea șoselelor deteriorate încă nu a ajuns până la noi, dar nu poate fi departe timpul când fibra internațională a edificării drumurilor va ajunge și aici și atunci vom fi siliți a chema ingineri de șosele din străinătate.

Problemele edificării drumurilor moderne nu se pot învăța din cărți. Ele trebuie studiate pe șantiere, trebuie văzute la fața locului.

Dacă inginerii noștri vor vizita cu ochii deschiși țările cari fac deja șosele moderne (Anglia, Germania, Italia, Franța) și vor lua parte în această mișcare foarte interesantă, vor avea ocazia fericită să-și însușiască cunoștințele necesare și astfel nu vom fi siliți a importa ingineri specialiști în construcțiuni de șosele moderne. În chipul acesta se va începe și la noi regenerarea generală în mod modern a șoselelor statului român, cu ingineri specialiști români.

Stefan Lakatos

Nu-ți cer să bați din palme

*nu-ți cer să bați din palme
nicicând la auzul numelui meu . . .
ție vreau să mă dărui mereu
chiar de m'ai răsplăti cu huidueli și sudalme . . .*

*inima mi-e numai dor și poftă grea de danie
și singer că nu-s destul de bogat
să dărui, să mă dărui neincetată,
luptelor tale de azi și de mine, Transilvaniei! . . .*

A. Cotruș

Sărbătoarea dela Vălenii de munte

In anul acesta cursurile de vară dela Vălenii de Munte se vor desfășura în atmosferă de sărbătoare. Două decenii au trecut dela înființarea lor, și aceste decenii vor fi prăznuite de ucenicii de acum prin directă participare, și prin directă împărtășanie cu învățatura lor veșnic nouă, deși revărsată în aceeași altitudine a necesităților sufletești național, iar de cei ce au trecut în alți ani prin ploaia binefăcătoare a razelor lor culturale, în dulosia aducerii aminte, care dă aureolă sfântă evenimentelor trăite în bucurie sufletească. Și mai ales va fi sărbătorit urzitorul lor, animatorul lor și singurul lor susținător, marele dascăl Nicolae Iorga, cel ce a pregătit de-acolo și dela alte catedre sau tribune, generația eroică a celor ce „la plinirea vremii” s'au știut jertfi cu folos pentru idealul neamului.

Înainte de asta cu douăzeci de ani, Vălenii de munte era un târgușor însemnat doar pentru producția lui de lemn. Și într-o zi a trecut pe acolo, într-o plimbare de observație și meditație, cum a cutreerat toate văile și dealurile lacuite de fii neamului său, profesorul Nicolae Iorga, cel ce condusesese „lupta pentru limba națională” din 1906 și fusese socotit „autor moral” al revoltei sociale din 1907. L-au încântat valea cu pământ strănos și dealurile împădurite, cari o străjuesc, a respirat cu adâncă plăcere aerul sănătos, cum singur mărturisește, ș'apoi s'a hotărât să-și cumpere o casă acolo. Întâia casă a fost aproape bordei, a doua tot modestă, dar ceva mai încăpătoare, iar cea de astăzi surzătoare și primitoare, dar cu odăi nu prea numeroase nici această, pentrucă stăpânul ei nu iubește nici astăzi, precum n'a iubit niciodată, luxul. Lângă casă a instalat o tipografie și la vre-o două sute de pași a deschis o sală de cursuri, la îndemnul inimosului bucovinean Gheorghe Tofan și a neostoitului căutător de lucruri nouă, Vasile Bogrea. Apoi a început să-și reverse înțelepciunea prin graiu viu și prin slove negre de tipar, fulgerând cu lumina cuvântului său până la hotarele pământului strămoșesc. Și s'a făcut la Vălenii școala liberă de întâlnire a românilor liberi cu cei supuși la trei domnii străine, pentru întărirea lor în credința apropiată de biruință împotriva asupritorilor de veacuri. Vară de vară se revărsau din târgușorul schimbat la față de pe valea Teleajenului paluri uriașe de învățături

frumoase și românești, cari au fructificat solul etnic botezat de apele lor binefăcătoare. Și neîncetat ieșeau de sub teascurile tiparului volumele cuprinzând descrierea neamului românesc, a pământului românesc și a istoriei lor, scrise în fel și fel de „chipuri”, de mâna neobosită a aceluiaș dascăl. De aceea astăzi ar trebui sărbătorită împreună cu „școala” și tipografia, care a împrăștiat în lume, încă în forme mai nemuritoare, acelaș suflet necuprins al d-lui Nicolae Iorga.

Iar după zece ani dela înființarea cursurilor dela Vălenii, neamul românesc din amândouă laturile Carpaților era strâns sub sceptrul aceluiași rege român, Ferdinand I, întregitorul de neam și țară.

Când s'au reluat cursurile de vară a fost zi de bucurie larg manifestată. De-acum nu se mai strecurau tiptil, furișându-se, ardelenii asprii, nici bucovinenii sentimentali și nici blajinii basarabeni, ci veneau împreună cu frații lor din vechia țară românească, în cântece de veselie, ca la o așezare părintească, la care aveau o egală îndreptățire. Împreună cu elevii, veneau uneori și modeștii dascăli din provinciile desrobite, ca să-și adauge forțele lor la cele vechi pentru prosperarea școlii, care acum începuse să împărtășească și „minoritarilor” frumusețile limbii românești și comorile sufletului românesc.

Împrospătându-și deci „programul de activitate” și lărgindu-și sfera de acțiune, Universitatea liberă dela Vălenii și-a creiat noi rosturi de existență. În acest al doilea deceniu de existență, ea pregătea nu numai realizarea deplină a acelei unități sufletești naționale, pe care o servise cu mijloace adecvate vremii și înainte de unirea politică, ci conlucra și la apropierea sufletească a minorităților etnice de sufletul neamului nostru, cu care au tot interesul să trăiască în bune raporturi, ca cetățeni loiali ai patriei românești.

I-s'a făcut cap de acuzație d-lui Iorga pentru o pretinsă „cochetărie” cu minoritățile noastre, dar apoi tot mai mulți au înțeles rostul acestui prietenesc tratament, de care-i împărtășește profesorul Iorga pe acești concetățeni, căci echilibrul social, necesar prosperării țării noastre, se realizează prin astfel de atitudini generoase din partea celui mai tare. Și câtă vreme concetățenii noștri minoritari nu vor umbla cu gânduri haine prin casa românească, de sigur că dascălul neamului românesc, care poate fi și dascălul

lor, nu-și va schimba atitudinea.

Praznicul dela Vălenii își revărsă astfel undele eterice asupra întregii țări românești și de pretutindeni se vor înălța innuri de preamărire și de binecuvântare pentru acela, care a transformat neînsemnatul târgușor de pe valea Teleajenului într-o cetate a culturii românești și a patriotismului românesc, cheltuindu-și din belșug nescădatele-i puteri sufletești.

Olimpiu Boitos

**A apărut marea publicație:
Arhiva pentru științe
și reforma socială**
anul VII, nr. 3-4, lei 250, cu următorul
cuprins:

I. În memoriam V. Pârvan:	
Personalitatea lui Vasile Pârvan: Un model Academic, de D. Gusti, profesor universitar, membru al Academiei Române	337
Vasile Pârvan: Eruditul, Organizatorul, de S. Lambrino, profesor universitar suplinitor	342
Vasile Pârvan și concepția tragică a existenței, de Tudor Viann, conferențiar universitar	342
Vasile Pârvan și Istoria economico-socială a anticității, de Costin St. Stoicescu, doctor în științele economice	367
Vasile Pârvan: Note bio-bibliografice, de H. Metaxa	380
II. Studii:	
Les „Classes Sociales”, de G. L. Duprat, profesor de sociologie și de economie socială la Universitatea din Geneva, președinte al Societății de Sociologie din Geneva, vice-președinte al Institutului Internațional de Sociologie	408
Politica culturii, de N. Iorga, profesor universitar, membru al Academiei Române Agreat la Sorbona, corespundător al Institutului	469
Criza învățământului secundar și Reforma Liceului, de C. Kirilă, secretar general al Ministerului Instrucției Publice	482
Dunărea: Considerațiuni politice și juridice, de Mircea Djuvara, dep.	504
III. Arhiva legislativă:	
Observațiuni privitoare la încheierea unui concordat cu sf. Scaun, de E. A. Poulpop, referent la Consiliul Legislativ	521
IV. Arhiva documentară:	
Conferința internațională a muncii din 1927, de D. Constantinescu, director al Studiilor și Statisticii în Ministerul Muncii	544
V. Mișcarea ideilor:	
Concepția filozofiei istoriei la A. D. Xenopol, de N. Bagdasar, doctor în filozofie	558
VI. Recenzii:	
Werner Sombart: Die Ordnung des Wirtschaftslebens. (Barbu Solocolu)	599

L'année sociologique, Tome I, 1923 — 1924 (Mircea M. Vulcănescu) 606
 Daniel Essertier: Psychologie et Sociologie (G. Vlădescu-Răcoasa) 616
 Erich Rothacker: Logik und Systematik der Geisteswissenschaften (N. Bagdasar) 612
 G. A. Dima: Școala secundară în lumina Baccalaureatului: Constatări, Date statistice, Părerii și Propuneri (N. Ghiulea) 625
 Georges Scelle: Une erise de la Société des Nations (George Sofronie) 631
 Emmanuel Lévy: La vision socialiste du Droit (Marco I. Barasch) 636
 Otto Bauer: Sozialdemokratie, Religion und Kirche (Alexandru Claudiu) 638
 G. H. Bousquet: Essai sur l'évolution de la pensée économique (Barbu Solacolu) 642
 G. Plékhanov: Introduction à l'histoire sociale de la Russie (P. P. Păniulescu) 643
 Corrado Barbagnallo: Le déclin d'une civilisation (E. A. Poulpol) 645
 Valeriu Marcu: Lenin, 30 Jahre Russland (Emanoil Bueuța) 648

VII. Cronica:

Guillaume-Léonce Duprat (G. Vlădescu-Răcoasa) 651
 Oficiul universitar din București (Călușă studentului 1927—1928) 652
 Institutul Solvay 653
 Centrul Internațional de Sinteză 655
 Congresul 656
 Institute 659
 Decese 659

VIII. Buletinul Institutului:

Darea de seamă a Adunării Generale din 1927 660
 Conferințele I. S. R. 6601
 Necrologie: Matei Balș, Corneliu Botez 662

IX. Buletinul salii de lectură:

Etnografie, Statistică, Psihologie și Pedagogie socială, Informații despre Rusia, Fascism, Politică economică și financiară, Istorie economică și socială, Istorie politică, Biografii 664

Reviste:

Arhiva pentru științe și reforme sociale Nr. 3—4
 Convorbiri literare Ian. Aprilie.
 Revista generală a învățământului Nr. 5.
 Adevărul literar 30 Iunie.
 Universul literar 30 Iunie.
 Viața literară 26 Mai.
 Cugetul liber Nr. 7.
 Flamura Nr. 1—2.
 Viața românească Nr. 3.
 Junimea literară Nr. 1—3.
 Peninsula balcanică Nr. 2—4.
 Economia Națională Nr. 5.
 Brașda Nr. 3.
 Tinerimea română Nr. 8.
 Prode 5. Mai
 Graiul românesc Nr. 4.
 Lamura Nr. 2.
 Ideea Europeană 9 Mai.
 L'Europe Centrale 28 Iunie.
 Școala și familia de Măine Nr. 2.
 Legea românească Nr. 11.

CRONICI CULTURALE ȘI ARTISTICE

CĂRȚI, REVISTE, ZIARE

I. Lupaș: Studii, conferințe și comunicări istorice, vol. I. Editura Casei Școlilor. Prețul lei 100. — Profesorul de istoria românilor de la Universitatea din Cluj, d. Ion Lupaș, își adună în volum studiile mărunte, cu cari a îmbogățit istoriografia românească de când profesază dela această catedră. Sunt aproape zece ani de atunci. Clujul, metropola Ardealului, se schimba la față, îmbrăcând haine de sărbătoare — românească, și asista zi de zi la punerea pietrei de temelie a diferitelor instituții românești, economice și culturale, cari aveau să schimbe încetul cu încetul fața întregului Ardeal, transformându-l în patrie românească. Poate nici una dintre zilele acestea n'a fost mai măreață decât aceea, în care s'a inaugurat Universitatea românească a Daciei Superioare, botezată astăzi „Regele Ferdinand“. Și protopopul dela Săliște, d. Ion Lupaș, a fost chemat să învețe pe studenții acestei Universități istoria neamului românesc, în epoca modernă și contemporană, să-și arate adevărul dela înălțimea unei catedre universitare, toată măsura destoiniciei sale de istoric, de care dăduse dovadă mai înainte, atrăgând chiar privirea Academiei Române asupra-i, care l-a ales membru activ al secției istorice.

În întâia lecție, profesorul și-a mărturisit crezul de istoric, întemeiat pe *serenitatea* sufletească necesară celui ce se închină numai *adevărului*, pe care-l expune cu *claritatea științifică* și româ-

nească. „Ceies au vestit dela locul acesta, înainte de noi, (adecă ungurii) cuvântul neîndeplacatei Chio, au dat adeseori uitării cerința și condiția de căpetenie, pe care ea o pune tuturor slujitorilor săi: *serenitatea și curățenia gândului*. Nu și-au scuturat încălțăminte de pulberea drumurilor, nu și-au curățit în deajuns gândul și n'au căutat a-și înșenina inima, ei îmboldiți de ghimpele urei naționale și de rasă au intrat în sanetuarul științei cereând să dovedească unui auditor doct și națiunea noastră ar fi fost pe acest pământ strămoșesc o simplă adunătură de venetici, un popor fără istorie, un neam fără trecut și fără viitor. Nu găseau colori destul de întuneceate, spre a le arunca cu vâdită predilecție asupra tabloului, în care se căsneau să înfățișeze viața poporului nostru din orice timp. N'a fost netiță injuriosă aruncată pe hârtie sau eternizată în tipar prin vreunul din numeroșii dagmanii ai neamului nostru, pe care să nu fi încercat a o valorifica în pretențiile lor expuneri, sub cuvânt că voese să descopere purul adevăr, să înfățișeze însăși realitatea nudă, înălăturând — cum se zice — vâlul zeiței din Saïs. De fapt era însă o poftă nepotolită de po-negrire, care îi îndemna să folosească această metodă atât de puțin științifică.“

Potrivnică era — și este — metoda profesorului român, celei întrebuințate de înaintașii lui de alt neam, și proba ne-o dau, pe lângă studiile mari, cu vaste orizonturi, analizate stăruitor mai întâi ș'apoi privite în mod sintetic, și

Pagini agrare și sociale Nr. 7—8.
 Tibograph 20 Iunie.
 Acțiunea țărănistă 1 Iunie.
 Înfrățirea românească Nr. 15.
 Transilvania Nr. 6.
 Învățătorul 25 Mai.
 Revista economică 2 Iunie.
 Revista științifică Nr. 2.
 Țara Noastră 30 Iunie.
 Observatorul, Iunie.
 La Roumanie Nouvelle 25 Mai.
 Anuarul VIII. al liceului de stat, Gheorghie Lazăr din Sibiu 1926—1927.

Cărți:

Petra Papp: Din trecutul Belșului, Doina.
 Dr. Constantin Pavel: Școlalele din Beiuș 1828—1928.
 I. Gherea: Studii critice. Vol. I. ediția V-a.

Guy de Maupassant: Amintire, trad. A. C. Calotescu Neica, ed. Ramuri.
 Cezar Petrescu: Carnet de vară, Craiova, ed. Ramuri.
 Alphonse Daudet: Le petit chosa „Le raon d'honneur" Paris, E. Fasquelle éditeur.
 Adrienne Laugier: L'enfant prodige. Roman Paris. Bibl. Charpentier E. Fasquelle éditeur.
 Françoise Centre Ias: La montagne ensoleillée Tom. E, Fasquelle éditeur.
 Jalanga 1 Iunie.
 Ritmul vremii Nr. 5.
 Viața literară 9 Iunie.
 Țărânișul 10 Iunie,
 Glasul Minorităților. Dr. Elemér Jakabffy.
 Barbu Solacolu: Posibilități de stabilizare Monetară în România.

aceste mici studii, comunicări și conferințe", adunată acum în volum. Este acesta întâiul volum numai, și cuprinde peste 400 de pagini.

Subiectele sunt variate. În câteva lectii de "istorie" analizează factorii istorici ai vieții naționale românești, individualitatea istorică a Transilvaniei, sau expune sensul și scopul istoriei, în lumina unor publicații recente de filozofia istoriei. În formă de conferință frumoasă rotunzită dezvoltă astfel de teme: politica lui Matei Basarab, sau activitatea literară-științifică a lui Dimitrie Cantemir, sau revoluția lui Horia. Și o mulțime de comunicări privitoare mai ales la istoria vieții religioase a poporului nostru, pe care o cercetează cu predilecție autorul, și cele mai multe contribuind să lămurască faze învăluite în păclă din istoria poporului român din Ardeal și a raporturilor lui cu restul poporului nostru.

Crezând cuvântul lui Fustel de Coulanges, care spune că „pentru o zi de sinteză trebuesc ani de analiză“, d. Lupăș cercetează cu îndelungă răbdare și cu multă putere de penetrație sensul unor evenimente la aparență fără mare importanță, elaborând prin astfel de analize cărămizi solide pentru viitoare sinteze, pe cari nu se grăbește să le zugrăvească, pentru a nu da în lume construcții fără temelii durabile. Iată nota caracteristică a acestui volum, care este numai o verigă în lanțul lung al operelor d-lui Lupăș. Sperăm, că vor mai urma multe încă.

Inaugurarea Muzeului Etnografic

Cu fastul obișnuit s'a inaugurat, într-o Duminecă din luna trecută, Muzeul Etnografic al Ardealului. Ce înseamnă această „inaugurare“?

Instituția există de mai mulți ani. Patronul ei era Fundația culturală Regelui Mihai I, iar directorul același care este și astăzi, d. Romulus Vuia, cunoscutul etnograf, care profesază și la Universitate. Cu multă trudă s'au adunat piesele etnografice existente astăzi: cu sfatul profesorilor universitari, constituiți într-o comisie a Muzeului, cu puținul ajutor ce-l putea da instituția-mamă, lipsită și ea de un buget prea îndestulător, și mai ales cu concursul statului, reprezentat prin toți miniștrii de culte și arte, ce s'au succedat între timp la conducerea departamentului, cari toți au fost ardeleni. Directorul ales avea multă dragoste pentru opera chemat să o înfăptuiască și și-a sporit an de an cunoștințele de specialitate, încât astăzi poate fi

mândru pentru felul cum a putut organiza, în cele trei sale sale Muzeului, materialul colectat până acum.

De acum Muzeul este în proprietatea statului, care l-a luat în primire cu tot fastul curent. Noul patron sperăm că va putea pune la dispoziția directorului toate mijloacele necesare, pentru propășirea Muzeului, pentru realizarea integrală a planurilor inițiale.

Căci Muzeul a fost conceput ca un mare depozit de piese etnografice românești, și în special ardeleni, de toate categoriile, pentru reprezentarea întregii noastre civilizații populare, prin care ne deosebim de celelalte popoare. Vor fi reprezentate deci toate subdiviziunile, pe cari știința etnografiei, așa cum este astăzi constituită, le cuprinde. Iar alături de urmele civilizației noastre, vor sta piese reprezentative pentru viața materială și spirituală a popoarelor conlocuitoare pe pământul Ardealului, unguri și sași, apoi piese etnografice ale popoarelor învecinate și mai îndepărtate, cari vor înlesni studiul influențelor reciproce și valorificarea, prin comparație, a forțelor etnice creatoare ale poporului nostru.

Muzeul Etnografic al Ardealului mai are însă și un caracter de studiu. El nu este numai locul de păstrare al atâtor colecții etnografice existente acum și cari se vor mai face, ci și un laborator de studii etnografice. Directorul Muzeului are catedră universitară și conduce lucrări de seminar din specialitatea etnografiei, la noi puțin cunoscută până acum ca disciplină științifică. Localul are deci sală de bibliotecă și de studii. Când acest local va fi amplificat, sau va fi înlocuit cu un altul mai încăpător, toate aceste calități ale Muzeului vor lua o mare dezvoltare și câștigul va fi mare pentru știința românească și pentru cultura românească, în general.

Iată de ce Muzeul Etnografic din Cluj este privit de toată lumea ca o instituție atât de importantă. Mai cu seamă că el este întâiul muzeu etnografic complet din întreaga țară, întâiul organizat pe baze largi, cu metodă riguroasă științifică. Când va fi deplin constituit, el va fi un titlu de mândrie, nu numai pentru provincia a cărei expresie este, ci pentru întreaga țară. Iată de ce avem nădejdea că statul va da toate ajutoarele, ca să-l vedem cât mai curând deplin constituit.

Călăuza studentului la Cluj

D. A. Vătășescu, secretarul rectoratului a tipărit pentru studenții universității din Cluj și pentru aceia cari se interesează de viața acestei instituții

„autonome“, o cărăușă cu informații de rigoare.

La noi până în anul școlar acum pe sfârșite nu s'au mai tipărit astfel de cărțișoare portative, menite să procure multora economii de sule sau de mii de lei. Un absolvent al liceului, dintr'un oraș oarecare de provincie, venia vara, în anii trecuți la Cluj să culegă știri despre modul de funcționare al Facultății la care doria să se înscrie, să compare două sau trei Facultăți între cari era dispus ori era nevoit să aleagă, pentru că la una sunt mai mulți ani de studii și mai multe cheltuieli, la alta sunt burse mai multe și mai puțini concurenți. Înainte mai era încă o greutate: instabilitatea regulamentelor de studii și disciplină, caracterul provizoriu al acestei universități de provincie cu un trecut străin de spiritul ei de astăzi. Și studentul nu mai știa cum să se orienteze, deși călca zilnic pe coridoarele „Almei mater“, căci decanul îi spunea că are nevoie de atâtea exame parțiale pentru licență, iar un profesor oarecare îl sfătuia foarte serios să mai dea un examen în plus la specialitatea lui, căci altfel nu se poate prezenta la licență cu speranța de a fi admis.

Dar acestea au fost tulburările începutului și ele au trăit mai intens numai la unele Facultăți. Apele s'au limpezit din ce în ce mai mult și sperăm să ajungem la orientări sigure, cel puțin pe o anumită perioadă de timp. O „călăuză“ poate informa deci cu precizie pe studenții începători sau pe candidații la studenție despre legile de existență ale diferitelor Facultăți universitare, sau școlile superioare, despre diferitele instituții universitare, despre savanții cari profesază dela catedre. De folos sunt și câteva date despre mediul social în care zace universitatea, adică orașul cu instituțiile lui multiple, legate în existența lor de soarta universității, sau nu.

Pe lângă aceste informații într'adevăr „de rigoare“, călăuza studentului la Cluj a dlui Vătășescu servește câteva date despre învățământul superior din restul țării și despre cel din țările cu o cultură mai remarcabilă din Europa. În special capitalul „Franței“ e bine dezvoltat. Nu lipsesc pe ici pe colo și îndrumările necesare pentru cursurile universitare de vară.

Are și lipsuri cărțișoară — pe alocuri suferă de lipsă de precizie — dar ca un început este vrednică de toată lauda.

Ornicar

Abonați
Societatea de Măine

Mahabharata

II. Rivalitate

4. Conspirarea

După lupta nedecisă — cel puțin în aparență — divergențele au fost netezite. Cu toate că public nu s'a produs nici o ciocnire, — tainic inima dușmanilor era roasă de otrava geloziei și a urii. Duriodhana nu înceta să uneltească împotriva fiilor lui Pandu, și aștepta doar ocazia să poată sfârși cu rivalii săi. Mânia lui creștea, când împotriva așteptării sale, regele investi pe Yudhișthira, cel mai vrăstnic prinț Pandav, ca Jvaradja, moștenitor al tronului. Gandhari, mama lui Duriodhana, a făcut tot, ca Dhritarastra să se pronunțe în favorul fiului lor, dar neclintitul paznic al dreptății, căruțului Bhisma, vorbi astfel regelui:

Ai venit la tron după moartea fratelui tău, Pandu, — astfel succesunea la tron se revine celui mai mare dintre Pandavi, lui Judhișthira.

Dhritarastra era un domnitor cu suflet drept și astfel, cu toată slăbiciunea și dragostea sa de tată, primi sfatul nobilului Bhisma. Deși îl durea să înlăture pe fiul său, îl investi pe Judhișthira ca moștenitor.

Prinții Pandavi nu se odihneau fără a face nimic. În fruntea Kșatriilor porneau în expediții de cucerire, spornind prin luptele lor pământul și gloria țării. Când vreun rege vasal nu se mai supunea, prinții Pandavi porneau și îl biruiau. Dar cu cât creștea gloria Pandavilor în popor și printre războinici, cu atât creștea și gelozia în inima lui Duriodhana și a frașilor săi. Într-o zi, când tocmai vestea unei noi victorii preamărea pe Judhișthira și pe frașii săi, Duriodhana chemă în taină la sine pe fratele său favorit, Dușasana, pe Karna, și pe unchiul mamei sale, Sa-Kuni. După ce se adunară, Duriodhana le vorbi astfel:

— Șacali prădători uzurpă gloria neamului Kanrav. În locul seminței marelui Bharata, în scurtă vreme, vor ședea pe tronul strămoșesc intruși de origine nesigură. Tatăl meu e slab și nu se poate împotrivi lui Bhisma și văduvei lui Pandu. Soarta familiei trebuie să intre în mâinile noastre. Sunteți dispuși să îmi stați în ajutor?

Unchiul, fratele și Karna declară că se unesc întru toate. Atunci discutară ce e de făcut. Hotărâră ca prin mijlocirea lui Sakuni să facă pe rege, să îndepărteze pe Pandavi din Hastinapur sub un pretext oarecare.

— Dacă nu va fi aici — spuse Duriodhana — vom putea termina mai curând cu ei, căci în Hastinapur au mulți devotați. Eu am un plan, care va răuși cu siguranță.

Și le arătă că are un arhitect de încredere, care va zidi o casă într-o livadă din apropierea orașului vecin, Varanavata, care va fi construită din material ușor inflamabil, lemn moale și lac. Trebuie găsit apoi un pretext oarecare, ca Pandavi să meargă împreună cu mama lor în Varanavata. Vor fi găzduiți acolo în această casă, căreia i-se va da foc în întunecimea nopții. Astfel nimeni nu va putea bănui nimic și toată lumea va crede că a fost o nenorocire fatală.

Sakuni se însărcină să inițieze pe Dhritarastra în acest plan în măsura reclamată de împrejurări și garantă sprijinul reginei Gandhari. Luă cuvântul Karna, deoarece credea nedemn să nu aibă o atitudine fătășă pentru Pandavi, fiind mai curând pentru atac deschis, — dar credincioasa prietenie, ce o avea pentru Duriodhana și probele, cari pleadau în favoarea planului, în cele din urmă, i-au frânt aproape de tot împotrivirea. Conspiratorii și-au strâns mâna, pecetluind cu aceasta solidaritatea indestructibilă, apoi își văzu fiecare de misiunea încredințată. Duriodhana dădu instrucțiuni arhitectului, iar Sakuni iniția în tainele planului pe sora sa, Gandhari, și apoi pe Dhritarastra. Domnul orb, deși nu cunoștea toată cruzimea planului, și credea că e vorba numai de îndepărtarea Pandavilor, s'a împotrivit la început, dar după ce conspiratorii i-au cerut să nu spună o vorbă lui Bhisma, dragostea pentru fiul său, înrăvirea soției, și gelozia, pe care Duriodhana și Karna i-au sădit-o pentru totdeauna în inimă în legătură cu succesele Pandavilor, l-au învins în cele din urmă.

În monstruosul plan nu a mai fost inițiat nimeni, afară de Vidura, fratele vitreg al regelui, pe care îl credeau de-al lor. Nobilul la simțire Vidura s'a revoltat până'n adâncul sufletului la auzirea josnicului plan de atentat, dar se gândi înțelepțește:

— Să nu-mi trădez simțirea, căci aceasta ar putea să strice în loc să ajute Pandavilor, dar voi face să nu izbutească mârșavul plan.

Astfel totul ar fi fost în ordine și în timp ce Pandavi, încărcăți de glorie, se întorceau de pe drumuri de cuceriri, Sakuni le zise într-o zi:

— Ar fi un lucru foarte convenit, dacă, împreună cu mama voastră, ați face o vizită în Varanavata, al cărei prinț se poartă așa de curtenitor cu voi. Timpul e frumos, împrejurimile Varanavatei sunt admirabile, și fiii tăi merită, după oboseala luptelor, să se mai distreze și să se odihnească puțin.

Pritheii îi plăcu planul, pe care-l comunică și fiilor săi, cari la rândul lor îl

primiră cu bucurie. Când au fost gata de drum, fixând plecarea pentru zorii zilei următoare, sub valul nopții Vidura căută pe Judhișthira.

— Ce te aduce la mine la o oră atât de târzie? — întrebă Judhișthira.

— Ascultă! — răspunse Vidura. — Un mârșav atentat se pregătește contra vieții voastre. Mânia lui Duriodhana a degenerat într-atâtă, că s'a hotărât să vă piardă în chip josnic. Vă așteaptă în Varanavata un mândru palat, făcut din lemn lăcuit, pe care în cea dintâi noapte, când voi veți fi adormit, îl vor aprinde mâini criminale, ca să vă prăpădiți sub tăcunții lui. Ascultă-mă și fă ca și cum n'ai bănui nimic! Pleacă în Varanavata cu mama și cu frașii tăi, dar după ce se va întuneca, ridică tablele, ce podesc camera din mijloc, la colțul dinspre miazănoapte. vei găsi un drum subteran, pe care veți putea părăsi casa. Am plătit pe câțiva muncitori, să construiască acest tunel. Dar înainte de a părăsi casa să-i dați foc. Astfel nu va mai crede nimeni că ați scăpat. Să nu vă întoarceți în Hastinapur, deoarece — după cum vezi — aici viața voastră nu este în siguranță. Așteptați cu încredere un viitor mai bun.

Judhișthira mulțumi plin de recunoștință nobilului Vidura pentru sfat. A doua zi dimineața Pandavi porniră la drum, fără să știe nimica, deoarece Judhișthira — temându-se că nu se vor putea ștăpâni — nu li-a comunicat josnicul plan.

Spre seară sosiră în Varanavata, unde arhitectul complice îi aștepta și-i introduse în casă. Când, apoi, Pritha și fiii săi se retraseră în apartamente, arhitectul, frecându-și mâinile, se adresă soției sale și copiilor, cari l-au ajutat la clădire:

— Toate ar fi în rând! Mai rămâne să merităm aurul! Dar miezul nopții e departe încă, până atunci ia să trăim bine!

Și într-o cameră a palatului, unde aveau locuința lor, se apucară de chef. În scurtă vreme se îmbătară cu țopii. Zăceau pe jos, când arhitectul le spuse:

Până la miezul nopții mai avem timp și de odihnă.

Între timp, însă, Judhișthira, povesti mamei sale și frașilor cele aflate dela Vidura. Bhima jură o groaznică răzbunare și voi să se întoarcă în Hastinapur cu Arđjuna pentru a pedepsi cum se cuvine pe autorii mârșavului plan. Dar înțeleptul Judhișthira îl liniști:

— Nu grăbi lucrurile! Să mulțumim puternicilor zei, că ne-au păzit de nepastă. În Hastinapur viața noastră mar fi sigură, pentrucă nici tu, Bhima, n'ai putea birui pe cei o sută de fii ai lui Dhritarastra și pe războinicii lor, cu tot

FAPTE, IDEI ȘI OBSERVAȚIUNI

Biet intelectual de provincie...

D. Nichifor Crainic a deschis o nouă etapă în polemică fără sfârșit asupra „regionalismului”. Întâlnind în calea sa o câțiva căpătuiți „de elită” din nouile provincii, cari, cine știe prin ce împrejurări, au ajuns poate chiar în situații de invidiat, a tras repede concluzia, că intelectualitatea din provinciile desrobite a fost mai norocoasă în noul stat român, decât intelectualitatea vechiului regat, care a suferit toate privațiunile războiului și acum trăiește în modestia condițiilor de a doua mână. Ce bizară constatare!?

Cum, adevărat dați tu, intelectual de provincie, suferi umilirea privirii îngâmfașe a fratelui tău de dincolo de munți, care are atâtea mijloace de conduită personală capabilă să întărească procesul de contopire a sufletelor în idealul noului stat, eșii din suferința comună, ești fericit! Dacă tu slujbaș cinstit de orice categorie ai fi, te vești înălțurat din post, ori așezat undeva după uză, numai pentru că n-ai învâdit încă limbajul prostituării morale și pentru că nu ți-ai tacit cu totul bunul simț strămoșesc și primitiv, ai ajuns de invidiat! Au îndepurt umii să facă statistică și au constatat că în provincie în posturile cu răspundere din magistratură, spre exemplu, aproape numai frați „de dincolo” ajung și nimic nu înseamnă dacă aceștia au săvârșit fapte infamante înainte; au constatat că în același timp oamenii cu pregătire dintre „provincionali” departe să ajungă la vre-o situație înaltă în vechiul regat, dar și în regiunea lor natală sunt tratați ca niște „coadă de topor”. Și iarăși au constatat că în comisiile de bacalaureat din aceeași nenorocită de provincie, care se încăpăținează să se socotească entitatea cu drepturi egale în structura noului stat, din o sută de profesori numai vre-o 10 sunt locali, iar ceilalți sunt veniți de peste munți, iar acolo nu este chemat nici unul dintre cei din provincie. Și dacă s-ar face o statistică completă, cam aceeași situație s-ar putea afla în toate categoriile de profesioniști cu caracter de stat. Consecvent elementele noului provincioi sunt umilite și desconsiderate, nu numai ca niște elemente lipsite de pregătire tehnică, ci mai ales ca unele cari nu prezintă serioase garanții de responsabilitate. Astfel se „consolidează” noul stat,

care are nevoie de uriașă forță morală și materială, pentru a rezista sfruntărilor răvâbitoare ale atâtor dușmani din afară.

Există și excepții, dar ele sunt trecute prin sîta politicianismului sector și disolvant, care șterge conturul caracterului moral al indivizilor ce-i cad în ghioră și crează, cu diabolică perseverență, privilegiu numai pentru persoanele cu mentalitate de slugă. Este aceasta, o ferocitate pentru nouile provincii, cari acumulează ură împotriva fraților din pricina „sistemului” păcătos ce caracterizează și astăzi „civilizația” românească?

Ce, bizară constatare ai făcut, d-le Crainic! Toamă ăta, pe care te priveam ca pe un judecător aspru al moravurilor ce ne sufocă întreg caracterul moral! Ce bizară constatare ai făcut, d-le Crainic!

Horia Trandafir

Datorile tinerimii din stremitate trebuie să fie cel puțin de două ori atât de mari cât ale celei rămasă să-și facă educația la instituțiile din interiorul țării. Prestigiul nostru peste hotare este atât de scăzut, încât numai printr-o harnică și cinstită colaborare a tuturor putem să-l ridicăm acolo unde merită să-l aibă acest popor, cu admirabile calități de civilizație. Știm cine ne mizează acest prestigiu și știm câtă energie și bani se risipește pentru aceasta. De multe ori trecând frontiera, am simțit clootindu-ne în piept o sfântă revoltă împotriva droaiei de mincuni cari se spun pe socoteala noastră. Exemplul cel mai caracteristic este campania ungurească de revizuire a tratatelor. Himere pe cari războiul eredeam că le-a spulberat definitiv, revivie și ceea ce e mai trist, câștigă de partea lor opinii publice cari cu un deceniu înainte le îngropase pentru totdeauna.

Iată pentru ce facem apel la tinerimea pe care o trimitem — cu atâtea jertfe — peste hotare pentru a se întoarce acasă încărcată de experiențe și cultura marilor popoare. Precum alții (ungurii și

ceții de pildă) îndoiesc calitatea de student, cu cea de propagandist pentru bunul nume al țării și revindicarea aspirațiilor ei, așa și tânărul român în cercul de streină în care se va găsi să simtă înăpoia lui muștrarea și îndemnul celor 16 milioane de Români de acasă.

Și ocazii se găseseră nenumărate. Sunt atâtea seminarii în cari se citesc lucrări și se țin discuții, atâtea conveniri internaționale, atâtea ziare și reviste cărora, prin puțină stăruință li-se poate strecura un cuvânt despre această țară și despre această nație căzute pe nedrept sub o lumină atât de falsă.

Și să nu se creadă că este mică opera de propagandă, care se poate face pe această cale. Gândiți-vă la ceea ce a putut-o în alte vremi cu alte mijloace, și într-o lume care știa despre noi mai puțin de cât se știe astăzi despre un trib din fundul Africii, gândiți-vă la imensa operă de propagandă desfășurată de tinerime în preajma Unirii Principațelor. În mare parte actul dela '59, acele propagande se datorește. Se pare că semne bune încep să apară la orizont. Poștăm aduce o teză de doctorat la Facultatea de drept din Paris, în care tânărul Emil Hașag, apără cu serioase argumente științifice imutabilitatea tratatelor. (Argumentele rothermeriste sunt răsturnate cu arme din arsenalul ungureș, pentru a dovedi, superioritatea noastră, numerică la frontieră, autorul întrebunțează statistica oficială ungurească din 1910.) Avem informații că exemplul va fi urmat și de alții, sunt înscrise teze cu privire la chestiunea optanților și a minorităților, cari au făcut atâtea rălvă în timpul din urmă.

Criza literară a Ardealului a apărut în discuție, în timpul din urmă. Păreră noastră este că nu s'a arătat și nu s'a înfierat îndeajuns adevărata ei, cauză: politica. Toate crizele, economice, sociale și intelectuale împotriva cărora se strigă zilnic în presă au fost provocate de nenumăratele tenfacule ale politicianismului, cari s'au întins hrăpărețe peste această provincie. Istoricul imparțial, care, din anii liniștiți a viitorului, va privi această frământată epocă de consolidare a nației românești, va trebui să recunoască, cel puțin pentru întâiul deceniu al României-Marți o dominanță aspră și încăpăținată de multeori impresionantă prin încăpățănarea ei — Ardealul. Toate guvernele dela. Unele înceoace, au ayut în centrul preocupărilor lor, mai mult sau mai puțin, ochii, mai mult sau mai puțin desinteresate, o problemă a Ardealului

ajutorul fraților săi. Să urmăim mai bine sfatul lui Vidura.

Cu aceasta deschise poarta tainică a drumului subteran. Mama și frații săi părăsiră casa, iar Judhiștira, care rămăsese cel din urmă, cu torțele, cari ardeau, dădu foc camerei, apoi se refugie și el prin tunel. Materialele inflamabile dădură fără veste în flacări și în câteva clipe întreaga clădire troznă și se prăbușea arzând. Pe arhitectul beat și pe familia sa, când s'au trezit, îi înăbuși fumul ferbinte, iar cadavrele lor carbonizate fură înmormântate de ruinele palatului, prefăcute în jăratec.

Când au aflat la curtea lui Dhrita-

răstra, că palatul, în care dormea Pritha cu cei cinci fii ai săi, s'au aprins, prefăcându-se în scrum, iar sub cărbuni s'au aflat și urme de cadavre, ce nu mai puteau fi recunoscute, regele a ordonat ceremoniile de doliu. Și pe când prietenii credincioși ai Pandavilor, între cari erau Bhishma, și Drona, jeleau amărăni moartea eroilor și a mamei lor, Duriodhana și complicii săi se simțeau ușurați de o grea povară.

În vîrînd după aceasta regele Dhritaraștra învesti ca moștenitor pe fiul său.

Traducere de:
Vasile Al. George

Problema aceasta le-a neliniștit, le-a svârcolit, până le-a alungat dela putere.

Lupta a angajat tot ceea ce am avut intelectual în această provincie. Pe unii i-a ademenit prin câștigurile ce le oferea — și aceștia sunt cei mai mulți, — pe alții i-a silit să se dea ei, mizeria. Dacă se poate vorbi de o „trădare” a intelectualului atunci ardelean, trădare dela înaltele datorii ale spiritului, fără de cari o nație tânjește batjocurită și tembelă la poarta civilizației?

Politica ne-a ucis presa, ne-a sugrumat revistele și editurile. Politica ne-a alungat de aici elementele cari ar fi putut susține prestigiul literar al Ardealului; ea ne-a secătuit orice inițiativă. Vă aduceți aminte, în primii ani de după unire, cu cât pur și generos entuziasm s'a alergat la Cluj pentru a se continua în atmosfera patriarhală și patriotică a Ardealului glorioasă lui tradiție literară. Politica a tăiat cu cinism, aripile acestui entuziasm de început. Condițiile economice create de ea de abia i-a lăsat intelectualului ardelean coaja de pâine cu care să-și ducă mizeria de pe o zi pe alta; iar pe cel pe care ni-l-a răpit ni-l-a întors aproape definitiv dela preocupările desinteresate ale artei și ale literaturii.

Criză de valori? Nu se prea poate spune... României noi Ardealul i-a dat cel puțin trei scriitori cu multă greutate în mișcarea literară actuală: pe *Liviu Rebreanu*, romancierul plin de vigoare și de sevă pământului acestei provincii; pe *Lucian Blaga* cel pururea plecat peste miturile adânci ale poporului și peste grelele întrebări ale vieții și pe *Aron Cotruș*, cel cu poenete de flintă haiducească și ropote de mânăz sălbatic în vers, pe cel mai regional — în bunul înțeles al cuvântului — poet al nostru. Lor li-s'ar putea alătura alții și alții, generația veche a Ardealului, plină încă de vigoare, ar fi putut ajuta și ea la această înaintare literară. Dar tineri și bătrâni — unde-s? Intrebați — Politica...

Criza bisericii anglicane. — Aproape întreagă Europa a fost frământată, după războiu, de problema religioasă. După secolul care a împins științificismul până la ultimele lui limite, balanța umanității a tras iarăși către misticism și religiozitate. De bună seamă că faptul acesta se datorește în primul rând crizei de conștiință provocată de marele războiu. O întoarcere spre misticism s'a putut remarcă încă dela sfârșitul se. XIX; înfruptarea cea mare s'a făcut însă în cruntul măcel între oameni. Prin el problema a ieșit din cercul strâmt al filosofilor și s'a introdus în sufletul mulțimilor. E adevărat că această religiozitate nu se poate compara, nici pe departe, cu cea din primele

veacuri creștine, nici cu cea din evul mediu. Pusă însă în raport cu sec. al XIX, când știința a fost inzeestrată cu posturi aproape religioase, ea însemnează mult în istoria culturii.

S'a vorbit mult de renașterea religioasă din Franța. Aproape toate periodicele noastre au publicat articole și studii despre neotomiști, despre conflictele Acțiunea Franceză și biserica Romei. Credem că nu exagerăm când afirmăm că unii dintre doctrinariii ortodoxismului nostru stau chiar sub influența mișcării neotomiste franceze. Ca totdeauna așa și de astădată influența franceză și-a pus pecetea pe dezvoltarea culturii noastre.

Aproape deloc nu se cunoaște la noi mișcarea religioasă din Anglia, care nu e nici mai slabă și nici mai puțin interesantă decât cea din celelalte țări. N'avem de gând să o înfățișăm în aceste câteva rânduri, vrem doar atât: să-i arătăm o latură care dovedește cât de mult se înfruptează manifestările religioase din spiritul unei rase.

Se știe că biserica anglicană s'a născut ca o reacțiune împotriva abuzurilor bisericii catolice. Englezii n'au putut tolera negoțul cu indulgența și ritul pompos al aceleia. Singura carte pe care au admis-o a fost Biblia; pe aceasta au adorat-o și au apropiat-o de sufletul celor mulți ca nici un alt popor. Totuși ei n'au voit să rupă total ritul bisericii catolice, așa cum au făcut protestanții. Un simulacru de rit au introdus prin așa numita *Prayer Book* (carte de rugăciune), care s'ar putea asemăna cu liturgia noastră. În diferite rânduri s'a încercat să se reintroducă în *Prayer Book* ritul catolic. Cea mai mare încercare s'a făcut în anii din urmă. Intr'adevăr, de vre-o câțiva ani încoace biserica catolică a repurtat o mulțime de cuceriri printre englezi. Nu odată s'a vorbit în Anglia, de o reîntoarcere la Roma. O întoarcere făcută pe îndelete, prin introducerea, câte una, a usanțelor aceleia. Ultima revizuire a *Prayer Book*-ului a fost cel mai mare pas către Roma. Un pas însă care a dat greș. Problema a trezit o adevărată furtună în opinia publică. Desbaterile au ajuns până în parlament. Și vă asigur că ele au decurs acolo între laici, cu o seriozitate de invidiat. Camera lorzilor a primit modificările aduse în cartea de rugăciuni, după lungi desbateri Camera Comunelor le-a respins însă. Englezilor li-e teamă de schimbarea care ar aduce-o biserica catolică în spiritul public. Popor individualist prin excelență, au oroare de autoritarismul aceleia. După o experiență atât de îndelungată anglicanismul s'a conerescut cu spiritul rasei. Armele lui se văd și'n America: Cel mai mare motiv de propagandă împotriva lui Al-

fred Smith, candidatul democraților la președinția Statelor-Unite a fost catolicismul aceleia.

O expoziție de pictură a doarei Elena Popea la Paris

Intr'una din elegantele galerii ale Parisului, Elena Popea a înfrățit verdele crud și plin de sevă al Munților Ardealului, țărani cu fața arsă ca argila și copiii lui plini de rustică vigoare, cu peisajele luminoase și oamenii domoli ai Olandei. Clujenii și Bucureștenii cari au admirat expozițiile acestei artiste de rasă — să se bucure! Când Elena Popea se va întoarce în mijlocul lor le va aduce daruri noi, motive noi de desfătare. Dela expozițiile din Cluj și București până la cea dela Paris este un drum în *adâncime*, care face onoare talentului său. Personalitatea a rămas; tablourile ei le veți recunoaște de departe și acum lumina ei zdrențuită o veți găsi și aici. Nu veți mai da de nici o urmă din sentimentalismul, care putea fi surprins uneori — destul de rar de altfel — în tablourile anterioare.

Drumul străbătut de artistă duce spre un realism, uneori aspru, reținut, alteori plin de o caldă emotivitate în care inima ei de femeie se revarsă în largi valuri de lumină.

Imi place să afirm că acest realism a fost adus din mijlocul naturii și vieții aspre a satului și a muntelui românesc. Peisagiul nostru are culori mai profunde, omul din mijlocul lui e mai întunecat la față, viața pentru el este mai aspră decât pentru țăranel apusean sau mediteranian.

*Acest realism, care de bună seamă este înrudit cu temperamentul artistei a fost turnat în tehnica modernă, pe care Elena Popea o stăpânește cu desăvârșire. S'ar putea vorbi aici de Césanne, cutare peisagiu de munte, aduce aminte, prin străvezimea lui de Vlaminck; dar se poate vorbi înainte de toate de *Elena Popea*. Felul în care un obiect dă altuia din culoarea simpatizată de temperamentul artistei, e al ei și numai al ei. În tablourile Elenei Popea lumina rareori vine de sus; ea pleacă din sufletul artistei, se înfrățeste cu lucrurile, alege din masa lor nota, o încălzește și o dă și văzduhului. De aceea în tablourile ei, lucruri, oameni și natură sunt prieteni, își împrumută unul altuia vibrații calde de pastă. De aceea, de multe ori artista nu mai este preocupată de delimitarea lineară dintre obiecte, tabloul întreg devine atunci o simfonie emoționantă de tonuri, un splendid poem al culorii.

Dar nu eu am căderea să aduc laude unei artiste despre care pene mai competente decât a mea s'au rostit totdeauna elogios. Am ținut să remarc acest eveniment parisian pentru a aduce aminte concetățenilor mei că acolo, în streinătate, de unde mulțorii suntem judecați prea aspru și prea nedrept, avem și talente cari fac să se vorbească numai bine despre noi. Elena Popea face parte din rândurile lor.

Desfacerea cărții

Înainte de a lua statul vre-o măsură pentru soluționarea crizei de desfacere a cărții, care a fost zăgrăvită în perioadele noastre, ziare și reviste, în toate culorile, a găsit inițiativa particulară un remediu. Nu va însemna acest remediu vindecarea definitivă a boalei; important este însă că s'a făcut începutul. Vorbim de hotărârea secțiilor științifice-literare ale „Astrii”, de a înființa un birou pentru desfacerea cărților tipărite în editură proprie.

Era și mai greu să găsească statul soluția. S'a spus că se citește puțin, atât la țară, cât și la orașe, din pricina sărăciei materiale a cetățenilor. Cum era să răspundă statul la această strigare, când el este nevoit să sporească impozitele, ca să acopere cheltuielile inutile ale diferitelor specii de paraziți bugetivoni, sau să pună piedeci dezvoltării normale a vieții economice, pentru a mulțumi pe aceia, cari numai așa pot trăi bine dacă cei mulți sunt nevoiași?! Se citește puțin însă și din pricina speulei care se face cu cartea, sau din lipsa unui sistem bun de desfacere a cărții bune. Librăriile românești și cinstite sunt puține și nu toți librarii noștri sunt bine educați în tainele meseriei lor. Căci nu-i lucrul cel mai ușor să ști prezenta cartea bună cumpărătorului, care adesea intră în magazin fără să știe precis ce va cumpăra și as-

teapă să-l ducă la bibliotecă. Dar mulți librari și mulți editori desfac, cu adevărat talent negustoresc, numai cărți de pură senzație, lipsite de orice valoare morală sau literară, cari corup gustul cetitorilor cu mai puțină cultură ori îi îndepărtează de carte, pe aceia cari au și puțin spirit critic. Și cetitorii cărții bune scad mereu.

Statul se mișcă apoi greoi. Numeste comisii și supracomisii, cari cercetează, anchetează, se consfătuiesc, încasează diurne și onorarii, mai amână hotărârile și pe urmă se consfătuiesc din nou, încât e cu neputință să se aleagă ispravă bună și grabnică. Până când se ajunge la o hotărâre definitivă, se schimbă situația și soluțiile găsite nu mai sunt bune. Câtă vreme secțiile „Astrii” ce-au făcut? Au convocat o ședință plenară la inițiativa secretarului general, d. I. Agârbiceanu, au rugat pe doi publiciști și editori cu multă experiență, d. I. Clopoșel și S. Bornemisa să comunice adunării experiența lor în privința desfacerii publicațiilor, ca pe urmă să se poată lua o măsură practică pentru desfacerea tipăriturilor editate de secții. Conferențiarul a spus cum cred ei că s'ar putea desface cărțile la oraș și la sate, cu concursul intelectualilor binevoitori, cărora să li-se dea rabațul convenit librarilor, pentru că fac muncă cinstită și oșbitoare; cum pot fi întrebuiți chiar și la țară, pentru desfacerea ziarelor și pe urmă s'a hotărât înființarea unui birou special pentru organizarea acestei desfaceri. Biroul va funcționa la Cluj și va fi condus de un om expert în materie. El va ține legătura cu intelectualii și chioșcarii cari s'ar angaja cu desfacerea publicațiilor editate de secții și se va îngriji de o intensă propagandă în presă, — un alt factor important pentru desfacerea cărții.

În curând sperăm să vedem roadele acestei inițiative menite să înlocuiască insuficiența librarilor.

Casa „Patriei”

În „Patria” a apărut în 1 Iulie un întârât apăsător pentru zidirea unei case a ziarului, cu prilejul celor 10 ani de existență. Reproducem următoarele rânduri:

Se împlinesc zece ani dela înființarea „Patriei”. Ani grei, de sacrificii fără număr. Numai acei cari și-au multiplicat silințele și contribuțiile pentru scoaterea acestui ziar, cunosc dificultățile mari ce au trebuit să învingă, săptămână de săptămână, pentru a face față nevoilor de apariție.

„Patria”, nu a fost numai un ziar de politică militantă, ci și o tribună vie de unde s'au apărut interesele provinciilor de dincoace de munți și de unde cu iubire de neam și țară s'a căutat încheierea dreaptă și trainică a României-Mari. Ceeace a făcut „Patria” pentru așeza-

rea în granițele pe veci întregite ale unui Stat românesc liber, democratic, și civilizată, se va vedea de abia atunci când o judecată nepărtinitoare va scrie istoria celor zece ani de lupte și suferințe ce le-a îndurat poporul ardelean și bănușean după unire.

„Patria” este singurul cotidian românesc al Ardealului, care a dăinuit neîntrerupt, timp de zece ani, dela Unirea încolțită, ca un steag curajos în jurul căruia s'au grupat toți acei cari aveau de susținut mari revendicări naționale și sociale ale poporului nostru.

Dar „Patria” nu are mijloacele de a satisface cerințele din ce în ce mai mari de orientare și informație, „Patria” nu are încă o casă și o tipografie a ei, care să o ajute să corespundă deplin datoriei sale. „Patria” tinzând să ajungă un cotidian cu adevărat occidental, are trebuință de o instalație tehnică modernă și posibilități nouă de organizare.

În temeiul celor spuse și convingși că întreaga suflare românească este de aceeaș părere cu noi, ne adresăm tuturor voitorilor de bine și tuturor prietenilor noștri de a-și da obolul pentru înălțarea „Casei Patriei”, ca un dar nobil și de mare înțeles pentru primii săi zece ani de viață și de luptă.

Să zidim „Casa Patriei” aci în Cluj ca întâia instituție de presă românească în Ardealul liber.

Pentruca acest vis să se îplinească acum cât mai curând, s'a hotărât să se emită bonuri de câte 5000 Lei pentruca fiecare casă, chiar și cele mai puțin avute, să poată face o jertfă pentru ridicarea, întărirea și asigurarea existenței în condiții civilizate, a unei instituții de presă românești în capitala Ardealului.

Posesorii bonurilor „Casa Patriei” vor fi socotiți ca fondatori, și numele lor vor fi săpate în marmoră pentru veșnica amintire a sacrificiului lor.

Jertfa noastră hotărăște astăzi de soarta marelui cotidian românesc al Ardealului.

Dumnezeu să ne ajute!

Cluj, 23 Iunie 1928.

Iuliu Maniu, Alex Vaida-Voevod, Dr. Ștefan C. Pop, Mihai Popovici, dr. Aurel Vlad, dr. Emil Hațieganu dr. Iuliu Hațieganu, dr. Aurel Lazar, Sever Dan, dr. Ghiță Pop, dr. Iuliu Moldovan, dr. Mihail Șerban, dr. Gheorghe Moroianu, N. Ghiulea, dr. Valeriu Moldovan, dr. Romul Boila, dr. Aurel Socol, Vladimir Ghidionescu, dr. Simion Tămaș, dr. Valentin Poruțiu, Sever Bocu, dr. Victor Deleu, dr. Victor Macaveiu, dr. Iustin Mărsieș, dr. Voicu Nițescu, general I. Boeriu, dr. I. Coltor, dr. Petru Poruțiu, dr. Aurel Dobrescu, dr. Gheorghe Cișan, dr. Ionel Pop, dr. Simion Nemeș, dr. Dumitru Manu, dr. V. V. Tilea.